

ІСТОРІЯ*

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів

5–9 класи

Пояснювальна записка

Загальна характеристика предмета

Історія як навчальний предмет відіграє значну роль у розвитку особистості, розвиває учнівську допитливість та уяву, надихає ставити запитання та отримувати відповіді щодо минулого свого краю, своєї держави, Європи та світу в цілому. Історія допомагає школярам ідентифікувати себе як громадян України, усвідомлювати складність зв'язку сьогодення з минулим, сприймати культурне розмаїття суспільств, підготуватися до життя в складному сучасному світі.

Програма з історії спрямована на реалізацію вимог освітньої галузі «Суспільствознавство» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, конкретизує зміст історичного компонента галузі та вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів з історії. Вона виконуватиме дві функції: *інформаційно-методичну* – дає змогу всім учасникам навчально-виховного процесу й авторам відповідних підручників та інших навчально-методичних матеріалів дізнатися про мету, завдання та шляхи їх досягнення в межах навчального предмета «Історія» заради розвитку, навчання і виховання дитини; *організаційно-методичну* – передбачає розподіл навчального матеріалу на етапи (роки) вивчення, визначення кількісних та якісних характеристик процесу навчання для укладання поурочного планування та відповідної атестації учнів.

Метою навчання історії в школі є формування в учнів самоідентичності та почуття власної гідності на основі осмислення соціального і морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті загального історичного процесу.

Завданнями шкільної історичної освіти є:

- розвиток інтересу учнів до історії як сфери знань і навчального предмета, власних освітніх запитів і вміння їх задовольняти;
- здобуття та засвоєння учнями системних знань про головні події, явища та тенденції в історії України та світу;
- ознайомлення їх з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому;
- формування в учнів умінь визначати, відбирати і використовувати у процесі пошуку інформацію про минуле, різні види історичних джерел, зокрема текстові, візуальні та усні, артефакти, об'єкти навколишнього історичного середовища (музеї, архіви, пам'ятки культури та архітектури), інформаційно-комп'ютерні технології, а також умінь представляти обґрунтовані та структуровані знання, власне розуміння історії з використанням відповідного понятійного апарату та виважено розглядати контрверсійні, суперечливі теми.

У програмі представлено курси історії України і *всесвітньої історії* з давніх часів до сьогодення, які становлять *хронологічно-послідовну, лінійну систему* шкільної історичної освіти. Процеси, події, явища вітчизняної історії висвітлюються в *контексті* загальноєвропейської та світової історії. Передбачено *синхроністичне вивчення* та узгодження матеріалу курсів історії України і *всесвітньої історії* в кожному класі, виходячи із можливостей міжкурсних зв'язків та порівняльного узагальнення. Плануючи

навчальний процес, педагог має визначити оптимальну для конкретної педагогічної ситуації послідовність вивчення окремих тем і сюжетів.

Людина розглядається у змісті програми як суб'єкт і творець історії. Методологія відбору змісту програмного матеріалу ґрунтується на системі наукових ідей і понять сучасної історичної науки, загальнолюдських цінностях українського суспільства, сучасних психолого-педагогічних вимогах до процесу навчання в основній школі. Засвоєння учнями навчального змісту, пропонованого даною програмою, забезпечує умови набуття ними ключових і галузевих компетентностей та предметної історичної компетентності.

Зміст курсів відповідно до змістових ліній Державного стандарту галузі передбачає *багатоаспектність* викладу – вивчення різних вимірів історії (соціального, економічного, політичного, культурного, ґендерного тощо) та *багатоперспективність* – вивчення історії з погляду різних суб'єктів історичного процесу. Особливу увагу приділено питанням історії ідей та духовних зрушень, соціального і повсякденного життя, взаємовідносинам, взаємовпливу та діалогу культур різних народів. Це дає змогу разом з формуванням конкретних знань і загальноісторичних уявлень учнів створювати умови для розвитку їх моральних та естетичних цінностей. *Змістові лінії* «людина – людина», «людина – суспільство», «людина – влада», «людина – світ уявлень та ідей», «людина – простір», «людина – природа», «людина – світ речей» урахovanі як у складових змісту конкретних курсів, так і в державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Навчальний зміст усіх курсів значно розвантажено. Основними чинниками зменшення навантаження є: відмова від деталізації змісту курсів історії, формування більш збалансованої структури навчальних курсів, посилення загальноосвітньої, загальнокультурної спрямованості навчального процесу, його світоглядної значущості. Навчальний матеріал компонується за проблемно-тематичними блоками – однорідними за змістом групами фактів і понять, що характеризують у хронологічній послідовності окремі аспекти та тенденції суспільного життя. При цьому відібрано найхарактерніші, ключові події, явища, процеси відповідних історичних епох на прикладах окремих країн та регіонів. Передбачено поєднання *тематично-поглибленого й оглядового* вивчення з урахуванням можливостей синхронного викладання двох взаємопов'язаних курсів.

Пропоновані програми з історії забезпечують *державний компонент* історичної освіти, обов'язковий до виконання на території всієї країни. Необхідний *регіональний та краєзнавчий* компоненти реалізуються за рахунок уроків з історії рідного краю, варіативної частини навчального плану і навчально-методичних можливостей кожної школи.

Передбачено чіткі орієнтири для оцінювання результатів навчання учнів, що відкриває реальні можливості активізації пізнавальної діяльності школярів та усуває їх перевантаження. Зміст і обсяг навчального матеріалу курсів, що ґрунтується на новітніх досягненнях вітчизняної історичної науки, відповідають віковим особливостям учнів та освітнім викликам сучасного суспільства.

Особливості організації навчання учнів історії за цією програмою

З психолого-дидактичного погляду програму побудовано на поєднанні *особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного* підходів до навчання.

Реалізація цих підходів у практиці навчання в поєднанні з істотними змінами в структурі викладу матеріалу та розвантаженням окремих курсів потребує коригування в організації навчального процесу. У пропонованій програмі ці зміни відображено в таких структурних елементах, як вступні уроки, практичні заняття, уроки узагальнення та оглядові уроки.

Програма кожного з навчальних курсів історії України та всесвітньої історії у 6–9 класах розпочинається двома вступними уроками. Перший із цих уроків, зазначений у тексті програми як «**Повторення**», має на меті відтворення у пам'яті учнів матеріалу попереднього навчального року (ідейно-культурна спадщина періоду, його основні етапи, головні події, що відбулися у житті суспільства до початку нового періоду, ключові історичні особи тощо). Така актуалізація знань і уявлень має полегшити засвоєння нового матеріалу і сприятиме розумінню учнями безперервності та цілісності історичного

процесу. Другий урок кожного курсу – **«Вступ»** – передбачає ознайомлення учнів із метою вивчення відповідного історичного періоду, його особливостями та історичними джерелами.

З метою набуття школярами історичної та інших компетентностей та відповідно до державних вимог із загальноосвітньої підготовки учнів окремою структурною складовою програми вперше стають спеціальні уроки – **практичні заняття**. Практичні заняття з історії відрізняються від практичних і лабораторних робіт з природничих предметів. Такі заняття в курсі історії мають подвійну мету: є способом вивчення нового матеріалу на основі опрацювання історичних джерел та важливим засобом формування предметних умінь і навичок учнів. Кожне із запропонованих практичних занять присвячується певній темі та передбачає переважно самостійну роботу учнів над окремими питаннями теми з використанням різноманітних джерел знань (підручники, де вміщено тематичні історичні джерела – як текстові, так і візуальні, довідкові матеріали, запитання і завдання, інтернет-ресурси, фонди музеїв, місцеві історичні пам'ятки, оглянуті учнями).

Відповідно до вікових можливостей учнів та історичного контексту практичні заняття мають сприяти здобуттю школярами навичок аналізу різних історичних джерел, розумінню ними важливості таких категорій, як час і простір, зміни та безперервність, причини і наслідки, значущість подій та процесів, культурна різноманітність, важливість доказів і можливість різних інтерпретацій.

Під час практичного заняття вчитель є консультантом у процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу залежно від віку та пізнавальних можливостей. Матеріали до практичних занять і методичні рекомендації щодо організації пізнавальної діяльності учнів мають бути подані в підручниках. Порядок проведення практичних занять та оцінювання їх результатів залишається в компетенції вчителя.

Програмою передбачено також **уроки узагальнення до окремих розділів та уроки узагальнення до окремих курсів**. На цих уроках учні з допомогою вчителя мають можливість систематизувати вивчене, відрефлексувати процес навчання і повернутись до найскладніших моментів теми, курсу, піднести розуміння навчального матеріалу на новий рівень, використати міжкурсові та міжпредметні зв'язки. Деякі з уроків узагальнення вчитель може проводити як інтегровані, об'єднуючи історію України і всесвітню заради поглиблення розуміння учнями взаємозумовленості історичних процесів національної та європейської історії, проведення зіставлень і порівнянь.

Перевірка результатів навчання учнів історії передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок. Оцінювання може відбуватися як письмова робота (за запитаннями, відкритими або тестовими завданнями) або як усна відповідь. Для перевірки таких елементів історичної компетентності учнів, як опрацювання (аналіз, застосування, оцінка) історичних джерел і документів, порівняння, зіставлення, обґрунтування власного ставлення учня, його позиції, оцінки щодо історичної події, явища, діяча, можна використовувати інші форми контролю – розгорнуті есе, твори, дослідження, портфоліо та проекти тощо. Проте за будь-якої форми вчитель має орієнтуватися на визначені програмою та стандартом державні вимоги до підготовки учнів і відповідно добирати завдання. Оцінки мають виставлятися учням згідно з Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з історії. Під час перевірки результатів навчання учнів 5–9 класів важливим є поєднання поточного і тематичного оцінювання їх досягнень з використанням різноманітних форм і прийомів оцінювання.

Деякі теми пропонуються для вивчення на **оглядових уроках**, які запроваджуються з метою розвантаження учнів, використання міжпредметних та міждисциплінарних зв'язків із курсами української і зарубіжної літератур, географії, мистецтва, правознавства тощо і створення цілісної картини історичного розвитку. Контроль знань та оцінювання навчальних досягнень учнів під час вивчення тем, що пропонуються для оглядового вивчення, не передбачається.

Наприкінці кожного курсу обов'язково передбачено години **резервного часу**, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Структура програми

Основними компонентами змісту за цією програмою є: коротка характеристика окремих навчальних курсів; зміст історичного навчального матеріалу, структурований за

темами; перелік державних вимог до рівня загально-освітньої підготовки учнів, складених відповідно до вимог стандарту, на які орієнтується вчитель.

До кожної теми подано перелік *основних питань* змісту, які обов'язково мають бути відображені в підручниках або посібниках, що і повідомляють учням зміст навчального історичного матеріалу. Вони засвоюються у вигляді знань історичних фактів і понять різного ступеня узагальненості та складності.

Зміст теми не розподілений за окремими уроками, тому автори підручників і вчителі, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учнів, мають можливість визначати назву теми, кількість, обсяг і перелік запитань кожного уроку залежно від особливостей учнів класу та індивідуального підходу педагога до викладання.

Пропоновані питання є мінімумом знань, які учні обов'язково повинні засвоїти на різних рівнях навчальних досягнень, та індивідуального розвитку їх пізнавальних можливостей. Вони мають опанувати матеріал щодо зазначених у програмі історичних фактів, історичних діячів та пам'яток історії і культури.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів подано в програмі у вигляді переліку вмій і навичок, що їх учні мають набути під час вивчення цієї чи іншої теми. Вони повністю відповідають вимогам, передбачених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, та є їх детальною конкретизацією, на що має орієнтуватись учитель, забезпечуючи виконання стандарту. Наведені в правій колонці програми вимоги є обов'язковими не лише для засвоєння, а й для оперування. Крім того, вони слугують методичним орієнтиром для авторів підручників та посібників.

Невід'ємною складовою навчальної програми з історії для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів є переліки:

- загальноісторичних та конкретно-історичних понять, якими учні мають оперувати у різних навчальних ситуаціях;
- дат і фактів, що їх повинні знати школярі, визначаючи причини, сутність та наслідки подій, явищ і процесів;
- історичних діячів, діяльність яких учні мають уміти характеризувати та ви-словлювати щодо них власне ставлення;
- культурних пам'яток, обов'язкових для розпізнавання шко-лярами.

Послідовність вивчення курсів історії України і всесвітньої історії по класах

Клас	Навчальний курс	Кількість годин
5	Історія України (Вступ до історії)	35
6	<i>Інтегрований курс</i> («Всесвітня історія. Історія України»)	70
7	Всесвітня історія	35
	Історія України	35
8	Всесвітня історія	35
	Історія України	52

9	Всесвітня історія	35
	Історія України	52

Зміст курсів

5 клас

Курс історії у 5 класі має пропедевтичний характер, що визначає принципи відбору змісту та стилістичні особливості його подачі. П'ятикласники уперше ознайомлюються з навчальним предметом «Історія», тому головними завданнями курсу є:

- формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;
- розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення.

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 10 – 11 років, автори програми пропонують сформувати в учнів первинні знання та уявлення про розвиток історії як науки і як живу пам'ять про життя людей у минулому, про що саме та про кого пишуть історики. Передбачається ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів, – як письмовими, так і речовими, включаючи пам'ятки, що формують навколишнє історичне середовище. Оскільки курс історії у 5 класі не передбачає систематичного викладу інформації про минуле, то історичні факти неминуче подаються фрагментарно. Відбір запропонованих подій, явищ, історичних персонажів тощо автори намагалися збалансувати як з погляду представлення регіональної історії, так і враховуючи багатоаспектність соціальної, політичної історії, історії культури та повсякдення.

Відповідно курс складається з трьох розділів, які дають змогу учням послідовно опанувати відповідну інформацію та початкові предметні уміння, що становлять основу подальшої історичної освіти школярів. Програмою передбачено *практичні* заняття, метою яких є показати не лише можливості різноманітних історичних джерел у формуванні історичного знання, а й наближення історії як науки до учнів, її локального виміру, вироблення відповідального ставлення до минулого та різних форм його збереження. Деякі з рекомендованих практичних занять можуть бути проведені у формі екскурсій до музеїв, архівів, історичних пам'яток. На відміну від інших курсів, зважаючи на вікові особливості учнів, програмою передбачено лише *один* урок *узагальнення* – до всього курсу.

Для виконання зазначених завдань у програмі як приклади подано окремі факти, явища та персоналії, тому їхній перелік не є вичерпним. Він має стати орієнтиром для авторів підручників, завдання яких – відобразити зміст програми у всій її повноті, розробити цікавий, доступний для підлітків текст та відповідний методичний апарат, що передбачає розвивальну діяльність та компетентнісний підхід до навчання.

Серед державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів увагу зосереджено на формуванні в учнів первинних уявлень про сутність та особливості історичного знання, позитивного ставлення до історії як предмета, здобуття п'ятикласниками вмінь осмисленого читання й опрацювання текстів на історичну тематику, ключових та предметних компетентностей на рівні, що відповідає основним віковим можливостям учнів.

Історія України (Вступ до історії)

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ I. ЗВІДКИ І ЯК ІСТОРИКИ ДОВІДУЮТЬСЯ ПРО МИНУЛЕ		
10	<p>Історія як наука. Українські вчені-історики. Історія і час. Історична карта. Писемні джерела. Архіви. Мова як джерело знань про минуле. Фольклор. Речові історичні джерела. Музеї. Географічні назви в історичній науці.</p> <p>Практичне заняття. Про що можна довідатися з сімейного фотоальбому. Родинне дерево.</p> <p>Практичне заняття. Які назви в моєму рідному місті (селі) нагадують про минуле</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● креслить лінію часу та позначає на ній запропоновані дати; спів-відносить рік зі століттям; ● розрізняє умовні позначки на історичній карті; знаходить на карті територію України, її столицю; ● розповідає про те, як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних і речових джерел, монет і грошей, назв населених пунктів; про діяльність українських істориків (два-три на вибір), історію сім'ї та родинне дерево; ● коментує текст підручника під час читання і складає запитання до нього; ● пояснює, що таке історія, хто такі історики, як відбувається відлік часу в історії, що таке історичні джерела та які вони бувають; ● добирає інформацію про минуле з сімейних фотографій; ● наводить приклади історичних пам'яток, писемних і речових джерел, слів, прислів'їв, казок про минуле, історичних назв своєї місцевості, з яких можна довідатися про давні часи;
		<ul style="list-style-type: none"> ● висловлює судження щодо ви-вчення історії свого народу і країни та ролі музеїв, архівів, історичної науки у збереженні пам'яті про минуле
1	Тематичне оцінювання	
Розділ II. ПРО ЩО І ПРО КОГО РОЗПОВІДАЄ ІСТОРІЯ		
11	<p>Люди в історії: історичні діячі, групи людей і народи. Події та явища в історії: відкриття, битви, подорожі, господарське та повсякденне життя. Житло і побут давніх мешканців України. Київські князі. Запровадження християнства. Українське козацтво у битвах і походах. Українське село і місто</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● установлює хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, співвідносить подію, історичне явище і століття; ● знаходить на карті території, пов'язані із зазначеними подіями та діяльністю людей; ● розповідає про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника та використання матеріалу практичної роботи; ● виокремлює в тексті головне й другорядне, складає простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань; ● складає запитання щодо перебігу історичної події;

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>у XVIII ст. Відкриття Харківського університету та його вплив на українську культуру. Українська революція 1917–1920 рр. Україна в роки Другої світової (1939–1945) та Великої Вітчизняної (1941–1945) воєн. Проголошення незалежності України.</p> <p>Практичне заняття. Про що і про кого розповідає історія рідного краю</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>пояснює</i>, про що і про кого розповідає історія як наука; ● <i>зіставляє</i> окремі події з історії родини й рідного краю та України; ● <i>висловлює</i> власне ставлення до історичних подій, явищ і діячів, що пропонуються для вивчення
1	Тематичне оцінювання	
Розділ III. ЩО ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ РОЗПОВІДАЮТЬ ПРО МИНУЛЕ		
8	<p>Храми та ікони. Софійський собор і Києво-Печерська лавра. Книги і мініатюри. Остромирове Євангеліє та «Апостол» Івана Федорова. Замки і палаци. Генуезька і Кам'янець-Подільська фортеці. Бахчисарайський та Маріїнський палаци. Вулиці та площі. Вулиця Хрещатик у Києві. Площа Ринок у Львові. Парки і сади. «Софіївка» в Умані та заповідник «Качанівка» на Чернігівщині</p> <p>Практичне заняття. Які історичні пам'ятки мого міста (села), рідного краю розповідають про минуле.</p> <p>Практичне заняття. Моя уявна подорож історичними місцями України</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>установлює</i> хронологічну послідовність створення зазначених пам'яток; ● <i>показує</i> на карті місце-знаходження цих пам'яток; ● <i>називає</i>, <i>розпізнає</i> та <i>описує</i> пам'ятки на основі вивченого матеріалу і практичної роботи; ● <i>пояснює</i> історичні поняття на основі тексту підручника та застосовує їх під час виконання пізнавальних завдань; ● <i>складає</i> план розповіді про пам'ятку і розповідає за планом, уживаючи історичні поняття і терміни; ● <i>наводить приклади</i> пам'яток свого краю та <i>описує</i> їх; ● <i>висловлює</i> власне ставлення до цих пам'яток і необхідності їх збереження
1	Тематичне оцінювання	

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Узагальнення до курсу: «Роль громадян, історичної науки, музеїв та архівів у збереженні минулого України»	Учень/ учениця: <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i>, що таке історія і що є предметом вивчення історії як науки; • <i>висловлює</i> судження щодо важливості історичних знань та ролі громадян, історичної науки, музеїв, архівів у збереженні минулого
2		Резерв

---6 клас

Курс історії Стародавнього світу є першим систематичним курсом історії у середній школі, на матеріалі якого починається формування основ систематичних історичних знань, ціннісних орієнтацій, особистісних переконань, у ширшому значенні – основ гуманітарної культури учнів. Особливостями даного курсу є, по-перше, його інтегрований характер – давня історія України вивчається як складова всесвітньої історії; по-друге, вивчення історичного матеріалу здійснюється у широких хронологічних межах: від появи первісної людини до занепаду Західної Римської імперії.

Курс має на меті сформувати в учнів розуміння цивілізаційної значущості стародавнього періоду в історії України, Європи та світу в цілому, античної цивілізації як основи для подальшого розвитку європейських суспільств. Задля посилення наступності у викладі матеріалу, послідовного розкриття концептуальних положень та внутрішніх логічних зв'язків у деяких темах програми подається нова послідовність вивчення навчального матеріалу та застосовується проблемно-тематичний принцип його побудови.

Викладаючи курс, варто пам'ятати, що учні 6 класу вперше ознайомлюються не лише із системним поглядом на час і простір як невід'ємними складовими історичного процесу, а й починають опановувати складні поняття – «влада», «держава», «релігія», «тип господарства», «суспільний устрій», «культура», «цивілізація». Матеріал курсу зосереджений навколо таких змістових ліній, як «людина – природа», «людина – влада», «людина – світ уявлень та ідей».

У 6 класі, порівняно із пропедевтичним курсом історії 5 класу, зростають вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів стосовно вмінь локалізувати історичні події у часі та просторі, використовувати підручник як джерело знань, застосовувати історичні поняття для пояснення минулого, висловлювати ставлення до діяльності зазначених історичних діячів, отримувати інформацію з адаптованих історичних джерел. Зміст практичних занять у 6 класі уможливує розвиток предметних умінь, сприяє формуванню ключових елементів та історичної компетентності відповідно до вікових особливостей учнів.

Програмою передбачено проведення уроків узагальнення та тематичного оцінювання наприкінці вивчення більшості тем.

Інтегрований курс

(«Всесвітня історія. Історія України»)

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ Що таке історія. Час і простір в історії. Історичні джерела.</p> <p>ВСТУП Своєрідність епохи стародавнього світу як першого етапу в історії людства. Історичні джерела з історії стародавнього світу.</p> <p>Практичне заняття. Відлік часу в історії стародавнього світу</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • згадує і пояснює, що таке історія, як історичні процеси розвиваються в часі та просторі, що таке історичні пам'ятки, джерела знань про минуле, історичні події, хто такі історичні діячі (на прикладі історії України та рідного краю); • називає основні етапи в історії людства, хронологічні межі історії стародавнього світу, основні види історичних джерел; • здійснює відлік років в історії, співвідносить рік – століття – тисячоліття, визначає тривалість і послідовність історичних подій; • застосовує і пояснює на прикладах поняття і терміни: «історія стародавнього світу», «історичне джерело з історії стародавнього світу», «ера – до Різдва Христового і від Різдва Христового»
Розділ I. ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ЗА ПЕРВІСНИХ ЧАСІВ		
7	<p>Наукові та релігійні теорії походження людини. Основні етапи антропогенезу. Розселення людей по земній кулі. Форми господарювання первісної людини.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає основні етапи антропогенезу («австралопітек», «пітекантроп», «неандерталець», «людина розумна»), основні заняття людей на різних етапах первісного суспільства;
	<p>Привласнювальні та відтворювальні форми гос-подарства. Суспільна організація (рід – плем'я – община) та організація влади (народні збори – рада старійшин – вождь) за первісних часів. Культура та вірування людей за первісних часів.</p> <p>Практичне заняття. Основні стоянки та пам'ятки первісних людей на тери-торії України.</p> <p>Трипільська культура. Господарство, побут і духовне життя носіїв трипільської культури</p>	<ul style="list-style-type: none"> • показує на карті місця знахідок решток найдавніших людей, стоянки давніх людей на території України, території розселення носіїв трипільської культури; • застосовує і пояснює на прикладах поняття: «рід», «плем'я»; «союз племен», «родова община», «сусідська община», «народні збори», «рада старійшин», «вождь»; • описує головні винаходи людства доби кам'яного і мідно-бронзового віків, первісні форми релігійних вірувань і мистецтво людей за первісної доби; • визначає і пояснює на прикладах основні ознаки привласнювального та відтворювального господарства; • порівнює форми господарювання та спосіб життя людини за різних етапів первісної доби; • характеризує організацію влади за первісних часів, ускладнення суспільного життя; • оцінює значення первісної доби в історії людства
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ II. ЦИВІЛІЗАЦІЇ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ		

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
5	<p>Тема I. СТАРОДАВНІЙ ЄГИПЕТ</p> <p>Вплив природно-географічних умов на розвиток єгипетської цивілізації.</p> <p>Повсякдення та господарське життя.</p> <p>Утворення держави та цивілізації в Єгипті. Влада, суспільна організація в Стародавньому Єгипті. Будівництво пірамід (Джосер, Хеопс).</p> <p>Розквіт та занепад Єгипту в II тис. до Р. Х. Хатшепсут. Тутмос III. Рамзес II.</p> <p>Архітектура і мистецтво, писемність і освіта.</p> <p>Практичне заняття. Міфи та релігія Стародавнього Єгипту</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає хронологічні межі заснування, розквіту та остаточного занепаду держави в Стародавньому Єгипті, основні періоди історії, спорудження пірамід; ● показує на карті долину Нілу, територіальні межі та основні центри Стародавнього Єгипту, напрямки завойовницьких походів єгипетських фараонів Тутмоса III та Рамзеса II; ● застосовує та пояснює на прикладах поняття: «ном», «держава», «реформа», «податки і повинності», «ієрогліф», «фараон», «чиновник», «вельможа», «іригація»; ● описує особливості повсякденно-го та духовного життя, культури стародавніх єгиптян, життя і діяльність історичних постатей; ● наводить приклади впливу природно-географічних умов на зародження і розвиток держави та цивілізації в Єгипті; ● характеризує особливості розвитку Єгипту в різні періоди його історії, міфологічні та релігійні уявлення давніх єгиптян; ● оцінює внесок єгипетської цивілізації у світову культуру
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
5	<p>Тема II. ЦИВІЛІЗАЦІЯ ПЕРЕДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ. КІММЕРІЙСЬКО-СКІФСЬКИЙ СВІТ</p> <p>Вплив природно-географічних умов на розвиток цивілізацій Двोरіччя в III–II тис. до Р. Х. Вавилон за часів Хаммурапі. Фінікійські міста-держави. Фінікійська колонізація. Ізраїльсько-Іудейське царство. Біблія як історичне джерело. Ново-Ассирійське та Ново-Вавилонське царства у першій половині I тис. до Р. Х. (оглядово). Перська держава Ахеменідів. Залізний вік на території сучасної України. Кіммерійсько-скіфський світ у взаєминах з цивілізаціями Передньої Азії.</p> <p>Практичне заняття. Історичні джерела про скіфів. Геродот про скіфський похід Дарія I</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі розквіту Вавилону за правління Хаммурапі, Ізраїльсько-Іудейського царства – Давида і Соломона, Ново-Ассирійського царства – Ашшурбаніпала, Ново-Вавилонського царства – Навуходоносора II, Перської держави – Дарія I; • показує на карті територію Двोरіччя, Вавилонського царства часів Хаммурапі, фінікійські міста-держави, кордони Ізраїльсько-Іудейського царства, Перської держави за часів Дарія I, території розселення кіммерійців та скіфів, напрямки фінікійської колонізації; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «колонія», «метрополія», «колонізація»; «місто-держава», «клинопис», «закон», «Біблія», «пектораль», «скіфський курган»; • характеризує діяльність Соломона та Дарія I, суспільне, господарське життя та культурну спадщину племен і народів залізного віку, що проживали на території України, внесок цих цивілізацій у культурну спадщину людства; • описує спосіб життя населення різних цивілізацій Передньої та Центральної Азії і Кіммерійсько-Скіфського світу;
		<ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади впливу природно-географічних умов Двोरіччя на зародження держави та цивілізації, ролі заліза в історії людства, природно-географічних умов Північного Причорномор'я на тип господарювання кіммерійців та скіфів; • оцінює внесок цивілізацій Передньої та Центральної Азії, кіммерійців і скіфів у світову культуру
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
5	<p>Тема III. СТАРОДАВНІ ІНДІЯ ТА КИТАЙ</p> <p>Вплив природно-географічних умов на розвиток цивілізацій в Індії. Індська цивілізація. Ведійська цивілізація. Суспільний устрій, релігія та повсякденне життя Давньої Індії. Будда та його вчення. Вплив природно-географічних умов на розвиток цивілізації в Китаї. Суспільний устрій та повсякденне життя</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі утворення та розквіту цивілізацій в Індії та Китаї; • показує на карті долини Інду і Гангу, Хуанхе та Янцзи, територіальні межі й основні центри давніх Індії та Китаю; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «веди», «імперія», «Великий шовковий шлях», «індуїзм», «буддизм», «конфуціанство»; • описує спосіб життя людей стародавньої Індії та Китаю; • наводить приклади впливу природно-географічних

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Давнього Китаю. Конфуцій та його вчення. Давньокитайські імперії.</p> <p>Практичне заняття. Наукові знання, освіта та писемність у Стародавньому Китаї</p>	<p>умов Індії та Китаю на зародження держави і цивілізації;</p> <ul style="list-style-type: none"> • характеризує суспільний устрій, релігійні погляди і культурні здобутки мешканців давніх Індії та Китаю; • оцінює внесок цивілізацій Індії та Китаю у світову культуру
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ III. ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ		
8	<p>Тема I. СТАНОВЛЕННЯ АНТИЧНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ</p> <p>Вплив природно-географічних умов на розвиток античної грецької цивілізації. Населення Давньої Греції.</p> <p>Практичне заняття. Давньогрецька міфологія і релігія як спосіб світосприйняття людей.</p> <p>Перекази про найдавнішу історію Греції. Археологічне відкриття Мінойської та Ахейської палацових цивілізацій, їх основні центри; розквіт і занепад. Давньогрецьке суспільство за поемами Гомера. Боротьба демосу із знаттю. Грецька тиранія. Велика грецька колонізація. Заснування античних грецьких поселень на території України. Взаємини греків і місцевого населення. Об'єднання Аттики. Законодавча реформа. Ліквідація тиранії в Афінах. Завершення формування Афінського поліса. Спарта.</p> <p>Практичне заняття. Побут та виховання спартанців</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі існування Мінойської та Ахейської палацових цивілізацій, гомерівського періоду, Великої грецької колонізації, заснування перших грецьких поселень на території України; • показує на карті Балканський півострів та острови Егейського моря, основні центри Мінойської та Ахейської та античної полісної цивілізацій, основні області Балканської Греції, напрямки Великої грецької колонізації, античні грецькі поселення на території України; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «елліні», «громадянин», «демос», «аристократія», «драконівські закони», «тиранія»; • описує спосіб життя людей та культурні пам'ятки Стародавньої Греції; • наводить приклади впливу природно-географічних умов Греції на розвиток цивілізації; • характеризує і порівнює суспільний устрій, культурні досягнення Мінойської та Ахейської палацових держав, періоду розквіту і занепаду Мінойської та Ахейської цивілізації, реформи Лікурга і Солона;
		<ul style="list-style-type: none"> • висловлює власне ставлення до спадщини давньогрецького суспільства, ролі античних грецьких поселень в історії України
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
6	<p>Тема II. АНТИЧНА ГРЕЦЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ</p> <p>Греко-перські війни. Марафонська битва. Похід Ксеркса. Утвердження демократії в Афінах за Перикла. Права і обов'язки громадянина. Негромадянське населення афінського поліса. Господарювання та повсякденне життя в Давній Греції. Античні олімпійські ігри. Сім'я, освіта та виховання афінян. Криза грецького поліса. Демосфен. Підкорення Греції Філіпом II.</p> <p>Практичне заняття. Мистецтво Стародавньої Греції</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі та дати греко-перських воєн, Марафонської битви, перебування Перикла на чолі афінської демократії; • показує на карті Перську державу і Грецію, перебіг греко-перських воєн та місця основних битв; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «демократія», «права і обов'язки громадянина», «фаланга»; • описує пам'ятки давньогрецького мистецтва, повсякденне життя і традиції афінян, становище афінського громадянина; • порівнює устрій та повсякдення Спарти й Афін, спосіб життя і виховання спартанців та афінян; • характеризує розвиток на-уки, культури Греції класичної доби, наслідки греко-перських воєн; • характеризує діяльність видатних діячів; • висловлює судження про важливість афінської демократії, прав та обов'язків громадян; • оцінює внесок античної грецької цивілізації в історію людства та України
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
4	<p>Тема III. ДОБА ЕЛЛІНІЗМУ</p> <p>Практичне заняття. Особистість і діяльність Александра Великого за історичними джерелами</p> <p>Елліністичні держави. Основні риси еллінізму. «Зустріч цивілізацій». Культура за елліністичної доби.</p> <p>Практичне заняття. Суспільне, господарське життя та побут в античних полісах на території України</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати Східного походу Александра Великого, хронологічні межі елліністичного етапу, існування грецьких поселень на території України; • показує на карті кордони держави Александра Великого, центри античної цивілізації на території України, перебіг Східного походу, територіальні межі елліністичних держав, основні центри елліністичної цивілізації; • характеризує діяльність видатних діячів; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «еллінізм», «музей», «пергамент»; • описує пам'ятки елліністичної цивілізації, життя та побут мешканців грецьких полісів на території України, повсякденне і духовне життя в Александрії; • оцінює внесок елліністичної цивілізації в історію людства та України
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ IV. ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ		

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
8	<p>Тема I. СТАРОДАВНІЙ РИМ ЗА ЦАРСЬКОЇ ТА РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ДОБИ</p> <p>Вплив природно-географічних умов на життя населення Апеннінського півострова. Виникнення міста Рима. Царська доба в історії Стародавнього Риму. Римська республіка V–I ст. до Р. Х. Боротьба плебеїв з патриціями за свої права. Соціальний устрій та організація влади. Права та обов'язки громадянина*. Військова експансія Риму й утворення Римської середземноморської держави. Релігія, сім'я і виховання. Криза Римської республіки. Боротьба за республіку: реформи братів Гракхів. Перший тріумвірат і диктатура Цезаря. (оглядово)</p> <p>Практичне заняття. Історичний портрет Цезаря</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі заснування Рима, Римської республіки, роки Другої Пунічної війни, реформ братів Гракхів, диктатури Цезаря; • показує на карті Апеннінський півострів, Рим, Карфаген, перебіг Другої Пунічної війни, кордони Римської середземноморської держави, римські провінції доби Республіки; • визначає характерні риси суспільного устрою Римської республіки; • описує побут і повсякденне життя за часів Республіки, римське рабовласницьке помістя, сім'ю і виховання у римлян; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «республіка», «патриції», «плебеї», «сенат», «консул», «народний трибун», «вето», «легіон», «провінція», «гладіатор», «диктатор», «імператор», «тріумф», «овація»; • порівнює становище патриціїв та плебеїв; • характеризує особливості республіканського устрою в Римі, демократії, прав та обов'язків громадян, діяльність Цезаря; • оцінює внесок Риму республіканської доби в історію людства
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
8	<p>Тема II. РИМСЬКА ІМПЕРІЯ</p> <p>Римська імперія доби принципату. Октавіан Август. Марк Аврелій. Місто Рим і його повсякденне життя. Кризові явища в Римській імперії. Реформи Діоклетіана і Константина</p> <p>Виникнення християнства та християнізація Римської імперії. Перетворення християнства на офіційну релігію Римської імперії.</p> <p>Практичне заняття. Культура Давнього Риму.</p> <p>Розпад Римської імперії на Західну та Східну (Візантію). Початок Великого переселення народів. Захоплення Риму варварами.</p> <p>Практичне заняття. Історичні</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі існування Римської імперії, Веспорського царства, виникнення християнства, роки: встановлення принципату Октавіана Августа, поділу імперії на Західну та Східну (Візантію), занепад Західної Римської імперії; • показує на карті кордони Римської імперії часів розквіту та занепаду, Західної і Східної римських імперій та м. Константинополь, Веспорського царства, а також основні провінції часів імперії, напрямки вторгнення готів і гунів, території, заселені давніми слов'янами та їх сусідами; • застосовує та пояснює на прикладах поняття: «християнство», «Символ віри», «Святе письмо», «церква», «діаспора», «Велике переселення народів», «Візантія»; • описує імператорський Рим, пам'ятки давньоримської архітектури, побут і повсякденне життя в імператорському Римі, становище перших християн, заняття, побут, духовне життя давніх слов'ян;

К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	джерела про суспільне та господарське життя і духовний світ давніх слов'ян	<ul style="list-style-type: none"> • оцінює внесок Римської цивілізації та культури в історію людства; • характеризує реформи Діоклетіана та Константина, суспільний устрій Римської імперії, кризові явища в Римській імперії, зміни у ставленні держави до християнської церкви; • характеризує діяльність видатних діячів;
		<ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади речових пам'яток історії давніх слов'ян, кризових явищ у Римській імперії, зміни у ставленні держави до християнської церкви
1	Тематичне оцінювання	
1	Узагальнення до курсу: «Внесок народів стародавнього світу в історію людства. Роль стародавнього періоду в історії України»	Учень/ учениця: <ul style="list-style-type: none"> • пояснює, що таке історія стародавнього світу; • називає хронологічні межі історії стародавнього світу; • показує на карті місця зародження й розвитку давніх цивілізацій; • визначає і характеризує основні цивілізаційні здобутки цивілізацій Стародавнього світу; • висловлює судження щодо ролі та значення історії стародавнього світу в розвитку європейської та світової цивілізації
2	Резерв	

7 клас

Курс історії для 7 класу є логічним продовженням історії стародавнього світу, новим етапом розвитку ключових та предметних компетентностей учнів згідно з їх віковими можливостями. Це перший систематичний курс вітчизняної історії, мета якого – показати особливості розвитку українських земель даного історичного періоду, зокрема процеси становлення і розбудови Київської та Галицько-Волинської держав, Кримського ханства, політичний статус українських земель у складі Великого князівства Литовського та інших держав, особливості соціально-економічного становища та структури середньовічного суспільства на території України, здобутки української культури в IX–XV ст.

Зміст курсу всесвітньої історії структурований за проблемно-тематичним принципом і має на меті формування в семикласників цілісних уявлень про події, явища, процеси періоду Середніх віків (V–XV ст.) на прикладі середньовічних цивілізацій – Християнської, арабо-мусульманської, традиційних цивілізацій Середньовічного Сходу. Особлива увага спрямована на формування уявлень та знань про еволюцію політичних структур середньовічної Європи, зародження європейського парламентаризму, становлення європейського права, діалог культур. Розуміння цивілізаційної значущості внеску Середньовіччя у світову духовну спадщину допоможе учням зрозуміти суть і своєрідність епохи, витоки європейських інтеграційних процесів.

Матеріал курсів зосереджений навколо змістових ліній «людина – природа», «людина – світ уявлень та ідей», «людина – світ речей», «людина – влада», «людина – суспільство».

До семикласників висуваються складніші, порівняно із 6 класом, вимоги щодо навчальних досягнень. Передбачено, що навчання історії у 7 класі дасть змогу учням зрозуміти причини, особливості та наслідки основних історичних подій, явищ і процесів вітчизняної, європейської та світової історії в епоху Середньовіччя, характеризувати досягнення і взаємовплив народів і цивілізацій цієї доби, міграції повсякденне життя і світосприйняття середньовічної людини, порівнювати середньовічні держави і суспільства, діяльність історичних осіб. Особливого значення набуває робота з історичними картами, засвоєння і використання понять і термінів, усвідомлення різниці між такими елементами змісту, як подія, явище, процес.

Всесвітня історія

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ Цивілізаційна спадщина стародавнього світу.</p> <p>ВСТУП Середньовіччя як епоха розвитку людства. Хронологічні межі й періодизація, джерела вивчення історії Середньовіччя</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пригадує і називає основні події та характеристики історичного розвитку людства у стародавню добу; • називає хронологічні межі та періодизацію Середніх віків; • пояснює і застосовує поняття: «Середні віки», «цивілізація», «варвари»; • називає види джерел з історії Середньовіччя
Розділ І. ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ		
5	<p>Велике переселення народів. Зв'язок людини і природи у Середньовіччі та рух населення. Утворення «варварських королівств». Франкська держава. Хлодвіг. Імперія Карла Великого та її поділ. Утворення Візантійської імперії. Правління Юстиніана. Протистояння ворогам. Культура Візантії. Вплив природно- географічних умов Аравії на спосіб життя її населення. Мухаммад і виникнення ісламу. Розквіт і занепад Халіфату. Знання та культура арабського світу.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає час Великого переселення народів, існування та піднесення Франкського королівства, Франкської та Візантійської імперій, Арабського Халіфату, життя Мухаммада, виникнення ісламу, дати падіння Західної Римської імперії, утворення Франкської імперії, Верденського договору, початку ісламського літочислення, загибелі Візантійської імперії; • пояснює і застосовує поняття: «Велике переселення народів», «міграція», «варварське королівство», «Халіфат», «арабський світ», «іслам», «Коран»;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Практичне заняття. Вплив перших середньовічних імперій на європейську історію</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● показує на карті напрямки Великого переселення народів, території «варварських» королівств, Франкської імперії, Візантії, Арабського Халіфату в різні періоди Середньовіччя; ● наводить приклади взаємодії людини і природи у Середні віки, рухів народонаселення, досягнень франкської, візантійської та арабської культур; ● характеризує Франкську та Візантійську імперії, Арабський Халіфат, повсякденне життя і світосприйняття населення цих держав, взаємовплив імперій і культур, діяльність видатних діячів; ● розкриває значення ісламу для арабської і світової культури та історії; ● визначає причини, сутність і наслідки Великого переселення народів; ● висловлює судження щодо діячів раннього Середньовіччя; ● оцінює внесок Франкської та Візантійської імперій, Арабського Халіфату в світову духовну спадщину
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ II. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ		
5	<p>Нова структура суспільства і теорія трьох станів. Роль християнської церкви в становленні середньовічного суспільства.</p> <p>Практичне заняття. Рицарські традиції. Замки. Життя селян.</p> <p>Виникнення міст, їх забудова і мешканці. Боротьба городян із сеньйорами, міські комуни. Ремесло та цехи. Торгівля й гільдії. Міська культура. Городянин – людина нового типу.</p> <p>Практичне заняття. Розвиток техніки та повсякденне життя людини у середні віки. Житло, одяг, сім'я</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає основні стани середньовічного суспільства; характерні риси цехового ремесла; ● показує на карті центри ремесла і торгівлі, основні торговельні шляхи Середньовіччя; ● пояснює і застосовує поняття: «стани», «феод», «цех», «гільдія», «лихварство», «міська комуна»; ● описує середньовічне місто, феодальний замок, повсякденне життя і традиції середньовічної людини; ● наводить приклади успішної боротьби городян із сеньйорами, технічних досягнень; ● характеризує структуру середньовічного суспільства, роль християнської церкви у житті суспільства середньовічної доби, особливості повсякденного життя і світосприйняття різних верств населення; ● визначає причини, сутність і наслідки формування нової структури суспільства, виникнення міст
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ III. ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ В X–XV ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	<p>Практичне заняття. Походи вікінгів та нормандські завоювання. Вільгельм Завойовник.</p> <p>Хрестові походи. Взаємовідносини європейського та східного світів. Середньовічні держави: від роздробленості до станово-представницьких монархій. Станово-представницькі органи у європейських країнах. Англія та Франція у XII –XV ст. Генріх II Плантагенет, Філіпп IV Красивий. Столітня війна. Подвиг Жанни Д'Арк.</p> <p>Практичне заняття. Велика хартія вольностей. Оттон I. Закріплення територіальної роздробленості Священної Римської імперії та Італії. Фрідріх II. Мусульманська Іспанія та Реконкіста. Утворення королівства Іспанія. Ізабелла, Фердинанд</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає хронологічні межі походів вікінгів, Хрестових походів, нормандського завоювання Англії, посилення королівської влади за Генріха II Плантагенета в Англії, Філіппа IV Красивого у Франції, Столітньої війни; дати утворення Священної Римської імперії, початку скликання англійського парламенту, Генеральних штатів у Франції; ● показує на карті території зазначених країн у різні періоди Середньовіччя, напрямки походів вікінгів, Хрестових походів, основні події Столітньої війни, перебіг Реконкісти; ● пояснює і застосовує поняття: «вікінги», «Хрестові походи», «парламент», «станова монархія», «кортеси», «Генеральні штати», «сейм», «Реконкіста», «Столітня війна», «Золота булла»; ● наводить приклади взаємовпливу держав і народів під час походів вікінгів, Хрестових походів; ● описує походи вікінгів, Хрестові походи, життя мешканців Європи у мирний та воєнний час, подвиг Жанни Д'Арк; ● характеризує Перший та Четвертий Хрестові походи, основні історичні події в європейських країнах у X–XV ст.;
		<ul style="list-style-type: none"> ● визначає особливості європейських станово-представницьких органів; ● порівнює історичний шлях Англії, Франції, Італії, Німеччини в добу Середньовіччя; ● визначає основні напрями діяльності зазначених історичних діячів; ● висловлює судження щодо значення походів вікінгів, Хрестових походів, виникнення парламентів
<p>Розділ IV. МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ</p>		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
4	<p>Середньовічні школи та університети. Початок наукових досліджень. Винаходи. Книгодрукування. Вплив церкви на середньовічне суспільство. Раннє Відродження і гуманізм.</p> <p>Практичне заняття. Християнські храми у житті середньовічних європейців</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає хронологічні межі поширення романського і готичного стилів, раннього Відродження, дати винайдення книгодрукування, церковного розколу; ● показує на карті університетські центри, територію поширення православ'я і католицизму, місцезнаходження найвідоміших пам'яток культури; ● пояснює і застосовує поняття: «університет», «еретик», «інквізиція», «Відродження», «гуманізм», «романський стиль», «готичний стиль»; ● описує навчання у школах та університетах, романський і готичний храми, пам'ятки європейської культури;
		<ul style="list-style-type: none"> ● наводить приклади визначних здобутків середньовічної культури; ● характеризує вплив церкви на середньовічне суспільство, боротьбу церкви з еретиками, внесок Р. Бекона, Й. Гутенберга, П. Абеляра, Данте, Петрарки, С. Ваттічеллі, Донателло у світову культуру; ● порівнює романський і готичний храми, середньовічну і сучасну освіту; ● висловлює судження щодо причин і наслідків появи та розвитку гуманістичних ідей
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ V. КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ		
4	<p>Польське королівство. Казимир III. Угорське королівство. Іштван I. Ян Гус і гуситські війни. Новгородська боярська рес-публіка. Александр Невський. Утворення та зміцнення Московської держави. Дмитрій Донської. Правління Івана III.</p> <p>Практичне заняття. Виникнення слов'янської писемності. Кирило і Мефодій</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає хронологічні межі посилення Угорщини, Польщі, об'єднання земель Північно-Східної Русі навколо Москви, правління Івана III, гуситських війн; дати Невської битви, Льодового побоїща, Куликовської битви; ● показує на карті території зазначених країн у різні часи Середньовіччя, напрямки походів монголів, перебіг гуситських війн, місця головних битв; ● пояснює та застосовує поняття: «гусити», «гуситські війни», «віче», «Новгородська боярська республіка», «Баскак», «ярлик», «Боярська дума», «Судебник»;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		<ul style="list-style-type: none"> • описує пам'ятки культури і побут Польщі, Угорщини, Чехії та Московської держави; • характеризує розвиток Польського й Угорського королівств, Московської держави, Новгородської республіки; • порівнює Новгородську республіку та Московську державу; • визначає причини, хід, наслідки гуситських війн; • аналізує основні напрями діяльності відомих діячів того часу; • оцінює внесок Кирила і Мефодія, культури країн Центральної та Східної Європи у світову духовну спадщину
Розділ VI. СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД		
2	Середньовічне суспіль-ст-во Індії та Китаю (оглядово). Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дату утворення Османської імперії, основні стани індійського і китайського суспільств; • показує на карті території Індії, Китаю, Османської імперії в різні періоди Середньовіччя, напрями завойовницьких походів Османської імперії; • пояснює і застосовує поняття: «варни», «санскрит», «турки-османи», «султан», «яничар»; • описує пам'ятки культури Індії, Китаю та Османської імперії епохи Середньовіччя;
		<ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади досягнень культури Індії, Китаю та Османської імперії епохи Середньовіччя, взаємообміну східної й європейської спільнот; • характеризує діяльність Мехмеда II; • оцінює внесок середньовічних Індії, Китаю та Османської імперії у світову духовну спадщину
1		Тематичне оцінювання
1	Узагальнення до курсу: «Внесок цивілізацій Середньовіччя в історію людства та становлення сучасної Європи»	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає і характеризує основні цивілізаційні здобутки та суспільні виклики середньовічної доби; • висловлює судження щодо ролі та значення Середніх віків у розвитку європейської цивілізації
1		Резерв

Історія України

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ Історія України – складова європейської історії.</p> <p>ВСТУП Особливості розвитку українських земель у IX–XV ст. Джерела з історії України доби Середньовіччя</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пригадує і називає основні події та характеристики історичного розвитку людства у стародавню добу; • називає хронологічні межі та періодизацію історії України у Середньовіччі; • пояснює і застосовує поняття: «середні віки», «Київська Русь»; • називає види джерел з історії України середньовічної доби
Розділ I. ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ		
4	<p>Розселення слов'янських племінних союзів на території України внаслідок Великого переселення народів. Вплив природно-географічних умов на гос-подарство та спосіб життя східних слов'ян. Сусіди східних слов'ян. Літописні легенди про зародження Київської Русі. Правління Аскольда. Князювання Олега, його походи проти Візантії. Князювання Ігоря та Ольги. Зовнішньополітичні заходи княгині Ольги.</p> <p>Практичне заняття. Князь Святослав та його походи</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає роки правління перших князів, слов'янські племінні союзи на території України та їхніх сусідів, версії походження назви «Русь»; • показує на карті території розселення східнослов'янських племінних союзів та їхніх сусідів у VIII–IX ст., територію Київської Русі за князювання Олега і Святослава, напрямки походів київських князів; • описує заняття, побут і спосіб життя східних слов'ян; • пояснює і застосовує поняття: «Велике розселення слов'ян», «князь», «дружина», «літопис», «Русь», «імперія», «полюддя», «данина»;
		<ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади впливу природно-географічних умов на господарство та спосіб життя східних слов'ян; • характеризує відносини східних слов'ян із сусідами, їхнє суспільне життя за переддержавної доби, роль міста Києва в утворенні держави східних слов'ян та роль перших князів у становленні держави Київська Русь; • розповідає на основі літописних джерел про виникнення Києва; • визначає сутність та наслідки внутрішньої і зовнішньої політики перших князів; • висловлює ставлення до діяльності Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги та Святослава
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
Розділ II. ДЕРЖАВА КИЇВСЬКА РУСЬ наприкінці X – у першій половині XI ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
5	<p>Внутрішня та зовнішня політика Володимира Великого. Територіальне зростання Київської Русі. Запровадження християнства як державної релігії.</p> <p>Київська Русь Ярослава Мудрого. Міжнародні зв'язки. Розбудова Києва. Архітектура та монументальний живопис. Писемність та освіта. Митрополит Іларіон. Перші книжки.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає роки правління князів, рік запровадження християнства як державної релігії, основні групи населення Київської Русі; ● показує територію Київської Русі за правління князів Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого; ● описує Київ часів Ярослава Мудрого, використовуючи писемні та візуальні джерела;
	<p>Суспільство. Влада князя. «Руська правда». Місто та село. Сільське господарство, ремесла і торгівля.</p> <p>Практичне заняття. Християнська релігія і церква в житті давньо-руського суспільства</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● пояснює і застосовує поняття: «християнство», «священик», «митрополит», «монастир», «чернець», «графіті», «мозаїка», «верстви», «бояри», «церковно-слов'янська мова», «книжкові мініатюри»; ● розпізнає та описує пам'ятки монументального живопису й архітектури; ● наводить приклади найдавніших пам'яток писемності, поширення освіти, відносин Київської Русі з європейськими державами; ● порівнює внутрішню і зовнішню політику Володимира Великого та Ярослава Мудрого; ● визначає причини, сутність та наслідки запровадження християнства як державної релігії Київської держави; ● характеризує суспільну роль різних верств і станових груп населення Київської Русі, повсякденне життя мешканців міста та села, ступінь розвитку господарства й торгівлі, роль князівської влади в політичному устрої Київської Русі; ● порівнює політичний устрій і соціальний розвиток давньоруського та європейського суспільств; ● висловлює ставлення до діяльності Володимира Великого та Ярослава Мудрого
1		Узагальнення
1		Тематичне оцінювання
Розділ III. ДЕРЖАВА КИЇВСЬКА РУСЬ у другій половині XI – першій половині XIII ст.		

К-сть ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
5	<p>Правління Ярославичів. Половці. Любецький з'їзд князів. Правління Володимира Мономаха та його сина Мстислава Великого. Роздробленість Київської Русі. Київське, Переяславськ та Чернігівське князівства в середині XII – першій половині XIII ст. Політичне і соціально-економічне життя. Архітектура та образотворче мистецтво. Галицьке і Волинське князівства в другій половині XII ст. Ярослав Осмомисл.</p> <p>Практичне заняття. Літописи та твори давньо-руської літератури «Повчання дітям», «Слово о полку Ігоревім» як історичні джерела</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає роки правління князів цієї доби, дату Любецького з'їзду князів, князівства часів роздробленості Київської Русі – території України; • показує на карті території князівств часів роздробленості Київської Русі та території розселення половців; • пояснює і застосовує поняття «князівський з'їзд», «вотчина», «віче»; • розпізнає та описує пам'ятки образотворчого мистецтва й архітектури; • наводить приклади піднесення Київської Русі за правління Володимира Мономаха, зв'язку між географічним положенням князівств та їх історичним розвитком, полікультурного характеру давньоруського суспільства і культурних досягнень; • характеризує становище Київської Русі за правління наступників Ярослава, особливості політичного та соціально-економічного життя князівств часів роздробленості, відносини половців із Руссю, літописи і твори літератури як історичні джерела;
		<ul style="list-style-type: none"> • визначає причини, сутність та наслідки князівських усобиць, половецьких набігів, Любецького з'їзду князів, роздробленості Київської Русі; • висловлює ставлення до діяльності Ярославичів, Володимира Мономаха, Мстислава Великого, Ярослава Осмомисла
1		Узагальнення
1		Тематичне оцінювання
Розділ IV. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА		
5	<p>Об'єднання Галицького і Волинського князівств. Романом Мстиславовичем. Возз'єднання князівства за синів Романа. Перший похід монголів на Русь. Вторгнення хана Батия на землі південно-західної Русі. Михайло Чернігівський та його загибель у Золотій Орді. Українські землі та Золота Орда. Князь Данило Романович, його внутрішня політика.</p> <p>Практичне заняття. Зовнішня політика князя Данила Романовича.</p> <p>Правління Юрія I Львовича та</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає роки правління найвидатніших галицько-волинських князів, монгольської навали на землі південно-західної Русі; • показує на карті територію держави за Романа Мстиславовича та його наступників, території сусідніх держав, напрямки навали монголів; • пояснює і застосовує поняття: «орда», «баскак», «ярлик», «улус»; • описує подорож у Золоту Орду та ко-ронацію Данила Романовича; • розпізнає та описує пам'ятки образотворчого мистецтва й архітектури;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	останні галицько-волинські князі.	
	Розвиток освіти, літописання. Архітектура та образо-творче мистецтво. Зміни в суспільному житті Галичини й Волині	<ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади героїчного опору монгольським завойовникам, змін у соціальній структурі суспільств Галичини й Волині, культурних досягнень; • характеризує заходи правителів із династії Романовичів задля збереження могутності Галицько-Волинської держави, особливості монгольського панування на українських землях; • визначає сутність та наслідки залежності князівств від Золотої Орди, зовнішньої та внутрішньої політики галицько-волинських правителів; • порівнює особливості та тенденції розвитку українського суспільства за княжої доби з європейськими країнами; • висловлює ставлення до діяльності Романа Мстиславовича, Данила Романовича, Юрія I Львовича
1		Узагальнення
1		Тематичне оцінювання
Розділ V. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ (друга половина XIV–XV ст.)		
5	Політичний статус українських земель у складі Великого князівства Литовського та інших держав. Кревська унія 1385 р. та українські землі. Держава Феодоро в Криму. Утворення Кримського ханства. Гіреї. Суспільний устрій та культура ханства.	Учень/ учениця: <ul style="list-style-type: none"> • називає час входження українських земель до складу різних держав та утворення Кримсько-го ханства, його підпорядкування Османській імперії;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Суспільне і церковне життя. Сільське господарство. Ремесла і торгівля. Міста, магдебурзьке право. Освіта. Юрій з Дрогобича. Архітектура та образотворче мистецтво.</p> <p>Практичне заняття. Повсякденне життя та взаємовідносини населення України в XIV–XV ст.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● розповідає про князів литовської династії Гедиміновичів, причетних до історії українських земель та про основні верстви суспільства Галичини, Волині й Київщини у XV ст.; ● показує на карті українські землі у складі різних держав, територію Кримського ханства; ● пояснює і застосовує поняття: «унія», «українська шляхта», «магнат», «кріпацтво», «невільник», «ясир», «гетьман», «господар», «хан», «султан», «магдебурзьке право», «іконостас»; ● розпізнає та описує пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва; ● наводить приклади полікуль-турності українського суспільства, діяльності литовських князів у розбудові українських удільних князівств; ● розповідає про особливості розвитку міст та магдебурзького права в українських землях та про культурні досягнення; ● характеризує суспільно-політичне ста-новище українських земель у складі різних держав та побут різних етнічних груп, роль суспільних верств і станових груп у житті тогочасного суспільства, ступінь розвитку господарства й торгівлі; державне, суспільне та культурне життя Кримського ханства;
		<ul style="list-style-type: none"> ● визначає причини, сутність та наслідки Кревської унії, встановлення залежності Кримського ханства від Османської імперії; ● висловлює ставлення до діяльності Любарта Гедиміновича, Володимира Ольгердовича, Хаджі-Гірея, Костянтина Острозького, Юрія Дрогобича
1		Історія рідного краю
1		Узагальнення. Тематичне оцінювання
1	<p>Узагальнення до курсу: «Середньовічна історія України та її внесок у загальноєвропейську спадщину»</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● пояснює хронологічні межі серед-ньовічного періоду історії України та його особливості; ● називає і характеризує основні цивілізаційні здобутки українського суспільства у IX–XV ст. та його внесок у загальноєвропейську спадщину; ● порівнює процеси та явища європейської та української історії доби Середньовіччя; ● висловлює судження щодо ролі та значення середньовічних держав на території України для подальшого розвитку українського суспільства
1		Резерв

8 клас

Курс історії України для 8 класу присвячений подіям, явищам та процесам, що відбувалися на теренах українських земель у XVI–XVIII ст. Метою вивчення історії України цього періоду є формування знань і розуміння учнями процесів ускладнення суспільно-політичного життя ранньомодерного суспільства на територіях України, що перебували на той час у складі різних держав. Витоки козацтва та його розвиток як окремого стану українського суспільства, боротьба за свої права й участь козаків у суспільних, політичних та культурних процесах зазначеного періоду є головним акцентом курсу. Висвітлення процесів Реформації та Контрреформації на території України, особливостей українського бароко, Ренесансу і Просвітництва, утворення та становлення козацької держави Гетьманщини, взаємовідносини між українським суспільством і владою держав, які володіли українськими землями в різні періоди, має відбуватися в контексті із загальноєвропейськими процесами.

Курс всесвітньої історії для 8 класу побудований за проблемно-тематичним принципом і має на меті показати важливість та цивілізаційну значущість ранньомодерного періоду європейської історії. Витоки, суть та наслідки Великих географічних відкриттів, суспільно-політичних і культурних рухів, європейського абсолютизму та кризи аграрно-ремісничої цивілізації в Західній та Центральній Європі подаються як загальноєвропейські події, явища і процеси, що мали конкретний прояв у історії тих чи інших країн.

Матеріал курсів зосереджений навколо змістових ліній «людина – простір», «людина – світ уявлень та ідей», «людина – людина», «людина – влада», «людина – суспільство».

Мета вивчення історії у 8 класі – не лише надати системні знання про соціально-економічні, політичні, культурно-духовні явища і процеси ранньомодерної доби в Європі та на території України, а й поглибити формування предметних та ключових компетентностей. До учнів 8 класу висувуються складніші, порівняно із 7 класом, вимоги щодо навчальних досягнень. Передбачається, що опрацювання змісту підготує їх до сприйняття різних поглядів на історичні факти, додасть розуміння різниці між фактом та його тлумаченням, сформує навички аналізу різноманітних історичних джерел (наприклад, під час виконання практичних робіт). Особливого значення набувають уроки узагальнення, які мають допомогти учням співвідносити явища та тенденції історії європейських країн та України, сформувати цілісне уявлення про період від кінця XV – до кінця XVIII ст. і власне ставлення до змін у житті та світогляді людей, діяльності історичних діячів епохи.

Всесвітня історія

К-сть років	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ</p> <p>Цивілізаційна спадщина Середньовіччя. Ключові поняття історії Середніх віків. Світ напередодні Нового часу.</p> <p>ВСТУП</p> <p>Хронологічні межі й періодизація Нового часу. Поняття Нового часу. Політична карта Європи. Народонаселення. Історичні джерела з історії Нового часу</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none">• згадує і пояснює основні поняття, пов'язані з періодом Середньовіччя;• харак-теризує цивілізаційну спадщину Середньовіччя;• згадує та визначає особливості світу напередодні Нового часу;• називає хронологічні межі та періодизацію Нового часу;• показує на карті європейські країни;• пояснює та застосовує поняття: «Новий час», «ранній Новий час»;• називає історичні джерела з історії Нового часу

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ I. ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ: ЗУСТРІЧ ЦИВІЛІЗАЦІЙ		
3	<p>Причини Великих географічних відкриттів XV– XVI ст. Подорожі та відкриття європейців. Доколумбові цивілізації Америки. Розширення європейської цивілізації на Схід і Захід. Формування перших колоніальних імперій. Зустріч цивілізацій.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає час Великих географічних відкриттів, дату відкриття Америки Х. Колумбом, імена видатних мандрівників, доколумбові цивілізації Америки; ● встановлює хронологічну послідовність подій; ● показує на карті напрямки подорожей європейців, нові торговельні шляхи, основні географічні відкриття;
	<p>Практичне заняття. Соціально-культурні наслідки Великих географічних відкриттів для історії людства. Зміна поглядів на світ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● використовує карту як джерело інформації для характеристики історичних подій та явищ; ● пояснює і застосовує поняття: «Великі географічні відкриття», «колонія», «колоніальна імперія»; «зустріч цивілізацій» «міграції»; ● описує подорожі європейців, доколумбові цивілізації Америки, життя і побут людини раннього Нового часу; ● обґрунтовує зв'язок між причинами, сутністю та наслідками Великих географічних відкриттів; ● оцінює значення і наслідки Великих географічних відкриттів в історії людства
Розділ II. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СПОСІВ ЖИТТЯ ЄВРОПЕЙЦІВ У РАНЬНОМОДЕРНУ ДОБУ		
3	<p>Соціально-економічний вплив відкриття Нового Світу. «Революція цін». Початок кризи аграрно-ремісничої цивілізації в Західній та Центральній Європі. Мануфактурне виробництво і наймана праця. Торгівельний капітал.</p> <p>Практичне заняття. Повсякденне життя в країнах Західної Європи. Становище жінок і дітей</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає характерні риси матеріального світу людини раннього Нового часу; ● пояснює та застосовує поняття «аграрно-ремісничая цивілізація», «мануфактура», «капіталізм», «буржуазія», «найманий робітник»; «революція цін», «обгородження»; ● описує нові способи господарювання, життя людей, становище жінок і дітей у ранньо-модерну добу; ● характеризує початок кризи аграрно-ремісничої цивілізації в Західній та Центральній Європі;
		<ul style="list-style-type: none"> ● порівнює життя людей, технічні прилади Середньовіччя та раннього Нового часу; ● висловлює судження щодо характеру і значення змін у соціально-економічному житті людини раннього Нового часу
1	Узагальнення, тематичне оцінювання	
Розділ III. НОВІ ІДЕЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЖИТТЯ ЄВРОПЕЙЦІВ		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
6	<p>Криза релігійної свідомості, поширення ідей гуманізму. Ренесанс і Бароко: зміна погляду на людину і світ. Пошук нових способів пізнання світу. Народження нової європейської науки.</p> <p>Практичне заняття. Леонардо да Вінчі – титан епохи Відродження.</p> <p>Реформація та Контрреформація, їх вплив на європейське суспільство. М. Лютер, Т. Мюнцер, Ж. Кальвін, І. Лойола. Релігійні війни в Німеччині та Франції. Аугсбургський релігійний мир 1555 р.</p> <p>Практичне заняття. Світ очима католика, православного, протестанта.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає хронологічні межі епохи Високого Відродження, бароко, Реформації, релігійних війн у Франції, представників культури Ренесансу та Бароко та їхні твори; ● показує на карті найвизначніші культурні центри Європи ранньо-модерної доби, основні західно-європейські держави, регіони поширення католицької й протестантських церков; ● пояснює і застосовує поняття: «Ренесанс», «гуманізм», «бароко», «Реформація», «Контрреформація», «протестантизм», «кальвінізм», «орден єзуїтів», «релігійні війни»; ● описує найвизначніші пам'ятки культури, перебіг подій Реформації та релігійних воєн у Європі; ● визначає характерні риси культури та мистецтва епохи Високого Відродження і бароко, реформаційних учень, Контрреформації;
	<p>Нове у способі життя, ціннісних орієнтирах та нормах в епоху. Відродження та Реформації</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● порівнює мистецтво бароко, Високого Відродження та Середньовіччя; ● характеризує діяльність видатних діячів XVI –XVII ст., причини та сутність Реформації, контрреформаційні заходи католицької церкви, вплив ідей гуманізму та становлення європейської науки, процесів Реформації та Контрреформації на політичний, соціальний та культурний розвиток європейських країн; ● висловлює судження щодо гуманістичних цінностей Нового часу та їх впливу на подальший розвиток європейського суспільства
1	Узагальнення, тематичне оцінювання	
Розділ IV. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ у XVI – першій половині XVIII ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
9	<p>Особливості абсолютизму в різних країнах Європи. Протекціонізм і меркантилізм. Кардинал Рішельє. Національно-визвольна війна у Нідерландах. Народження республіки. В. Оранський.</p> <p>Практичне заняття. «Величний вік» Людовіка XIV – зразок абсолютної монархії. Англія: від абсолютної – до парламентської монархії. Єлизавета I. Англійська революція.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі Тридцятилітньої війни, національно-визвольної війни в Нідерландах, Англійської революції XVII ст., риси абсолютизму в різних країнах Європи; • описує двір «Короля-Сонця», життя різних верств населення у мирний і військовий час, зміни в повсякденному житті населення країн; • показує на карті перебіг національно-визвольної війни в Нідерландах, Тридцятилітньої війни;
	<p>Практичне заняття. Становлення європейського парламентаризму. Біль про права.</p> <p>Особливості шляхетської демократії у Польщі. Тридцятилітня війна та Вестфальський мир, їх вплив на Європу.</p> <p>Московське царство. Іван IV Грозний. Початок правління династії Романових. Петро I. Російська імперія</p>	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює і застосовує поняття: «абсолютизм», «протекціонізм»; «мер-кантилізм», «буржуазна революція», «національно-визвольна війна», «Утрехтська унія», «Криваве законодавство», «протекторат», «шляхта», «фільварок», «опричнина», «церковний розкол», «самодержавство»; • характеризує діяльність історичних діячів; • визначає та пояснює на прикладах характерні риси національно-визвольної війни у Нідерландах, Англійської революції, абсолютизму у Франції, результати реформ Петра I; • розкриває особливості внутрішньої й зовнішньої політики вказаних держав; • аналізує причини, характер та значення національно-визвольної війни у Нідерландах, Тридцятилітньої війни, Англійської революції XVII ст.; • порівнює монархії Франції, Англії, Іспанії та Росії; • висловлює судження щодо напрямів економічного, політичного та духовного розвитку вказаних країн у XVI–XVII ст.
1	Узагальнення, тематичне оцінювання	
Розділ V. МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У XVIIІ ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
5	<p>Початок промислового перевороту. Вплив промислового перевороту на життя різних верств населення.</p> <p>Практичне заняття. Погляди французьких просвітників на державу, суспільний устрій та церкву.</p> <p>Ідеї освіченого абсолютизму в політиці європейських монархів Фрідріх II. Марія-Терезія. Йосип II. Катерина II.</p> <p>Англійські колонії в Північній Америці. Основні події Війни за незалежність. Утворення США.</p> <p>Практичне заняття. Декларація незалежності, Конституція США – втілення ідей Просвітництва</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі промислового перевороту, доби Просвітництва, дати утворення англійських колоній у Північній Америці, правління Фрідріха II; Марії-Терезії, Йосифа II, Катерини II, дати війни за незалежність, прийняття «Декларації незалежності»; • показує на карті основні промислові центри Англії, напрями зовнішньої політики Пруссії, Австрії, напрями зовнішньої політики та територіальні зміни Російської імперії у XVIII ст.; • пояснює і застосовує поняття: «промисловий переворот», «освічений абсолютизм», «Просвітництво», «енциклопедисти», «класицизм», «технічний прогрес», «метрополія», «конституція», «федерація»; • описує зміни у повсякденному житті протягом XVIII ст.; • характеризує технічний прогрес, міграційні процеси, особливості демократичного устрою США, нові цінності в житті суспільства; • характеризує діяльність видатних історичних діячів; • визначає характерні риси промислового перевороту, освіченого абсолютизму, Просвітництва, класицизму, політики Англії щодо колоній, «Декларації незалежності» та Конституції США;
		<ul style="list-style-type: none"> • аналізує та порівнює погляди просвітників, розвиток євро-пейських держав у XVIII ст.; • висловлює судження щодо значення доби Просвітництва, класицизму в історії людства, наслідків реформ, революцій
1	Узагальнення, тематичне оцінювання	
Розділ VI. ТРАДИЦІЙНІ СУСПІЛЬСТВА СХОДУ (оглядово)		
1	<p>Османська імперія. Китай. Японія. Індія.</p> <p>Особливості економічного й політичного розвитку країн Сходу як традиційних суспільств.</p> <p>Релігійні та культурні цінності народів Сходу.</p> <p>1 Узагальнення до курсу: «Значення Раннього Нового часу для розвитку європейської цивілізації»</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показує на карті території Османської імперії, Персії, Японії, Китаю, Індії; • визначає основні здобутки культури народів Сходу; • характеризує особливості економічного й політичного розвитку країн Сходу як традиційних суспільств; • висловлює судження щодо особливостей розвитку цивілізацій Сходу; • визначає і характеризує процеси переходу від традиційного (аграрного) до індустріального суспільства, основні цивілізаційні здобутки та суспільні виклики ранньо-модерної доби; • висловлює судження щодо ролі й значення Нового часу в розвитку європейської цивілізації
1	Резерв	

Історія України

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ Середньовічна спадщина України. Основні події і постаті.</p> <p>ВСТУП Територія розселення українського етносу. Українські землі у складі різних держав. Особливості ранньо-модерної доби в історії України</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пригадує і називає основні події та видатних діячів в історії України в IX–XV ст.; • показує на карті територіальні зміни, що відбувалися на українських землях у IX–XV ст.; • характеризує особливості розвитку України і світу напередодні Раннього Нового часу; • називає хронологічні межі та періодизацію історії України в Ранній Новий час; • пояснює та застосовує поняття «Ранній Новий час»; • характеризує історичні джерела з історії України Раннього Нового часу
<p>Розділ I. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ, КУЛЬТУРНЕ ТА ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ в XVI – першій половині XVII ст.</p>		
8	<p>Люблінська унія 1569 р. Суспільно-політичні зміни. Василь-Костянтин Острозький. Магнати і шляхта. Міста і міщани. Фільварки і селяни Православні братства. Шкільництво (Острозька академія, братські школи, єзуїтські колегії). Пересопницьке Євангеліє. Книговидання. Діяльність Івана Федорова у Львові та Острозі.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати Люблінської унії, утворення греко-католицької церкви, виходу друком перших книжок, заснування Києво-Могилянської академії, імена найвідоміших діячів культури та церкви; • показує на карті територіальні зміни, які відбулися на українських землях унаслідок Люблінської унії, польські воеводства на українських землях та їх центри;

К-ст Ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Церковні собори в Бересті 1596 р. Утворення Греко-Католицької Церкви. Іпатій Потій.</p> <p>Практичне заняття. Полемічна література — дзеркало духовного життя та ідейних шукань українських просвітителів наприкінці XVI — у першій половині XVII ст.</p> <p>Легалізація православної церкви. Митрополит Петро Могила, його реформи. Утворення Києво-Могилянської академії. Містобудування, архітектура та образотворче мистецтво.</p> <p>Практичне заняття. Українське суспільство XVI — першої половини XVII ст.: соціально-економічне становище та повсякденне життя</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● <i>пояснює і застосовує</i> поняття: «фільварок», «церковні братства», «полемічна література», «греко-католицька церква», «слов'яно-греко-латинська школа», «колегія», «академія», «гравюра»; ● <i>розповідає</i> про перші друковані книжки, повсякденне життя української знаті, міщан і селян, навчання у братських школах; ● <i>наводить приклади</i> поширення реформаційних і контрреформаційних ідей в українському суспільстві, впливу гуманізму та ролі історичних діячів доби в розбудові української культури, внеску навчальних закладів у розвиток освіти, діяльності православних братств; ● <i>характеризує</i> особливості суспільно-політичного та економічного життя в українських землях, соціальну структуру українського суспільства, особливості розвитку та досягнення культури; ● <i>визначає</i> причини, сутність та наслідки Люблінської унії 1569 р., Берестейської церковної унії 1596 р.; ● <i>порівнює</i> перебіг процесів Реформації і Контрреформації в європейських країнах та в українських землях; ● <i>висловлює</i> судження щодо діяльності В.-К. Острозького, Г. Смотрицького, П. Могили, І. Потія
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
Розділ II. УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО в XVI — першій половині XVII ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Виникнення та становлення козацького стану. Перші Запорозькі Січі. Дмитро Вишневецький. Військово-політична організація козацтва. Реєстрове козацтво. Козацтво в боротьбі за свої права. Суходільні та морські походи козаків. Петро Конашевич-Сагайдачний. Військо Запорозьке і Хотинська війна</p> <p>Практичне заняття. Побут, військово-політична організація та військове мистецтво українського козацтва</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає дати першої згадки про козаків у писемних джерелах, утворення першої Запорозької Січі, козацьких повстань, Хотинської війни, а також імена найвідоміших керівників козацьких повстань 90-х рр. XVI ст. та другої чверті XVII ст.; ● показує на карті територію запорозьких земель, перші Січі, напрямки походів козаків на володіння Османської імперії, перебіг подій козацьких повстань 90-х рр. XVI ст. і другої чверті XVII ст.; ● пояснює і застосовує поняття: «козак», «Запорозька Січ», «кіш», «козацька старшина», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «реєстрове козацтво», «низове козацтво», «курінь», «покозачення»; ● описує побут, військове мистецтво, традиції та звичаї козаків, морські походи на турецькі володіння; ● наводить приклади боротьби козацтва за свої права, військового мистецтва козаків; ● характеризує військово-політичну організацію козацтва, участь у Хотинській війні; ● розпізнає та описує пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва;
		<ul style="list-style-type: none"> ● визначає причини, сутність та наслідки виникнення українсько-го козацтва, «доби героїчних походів», козацьких повстань другої чверті XVII ст.; ● висловлює судження щодо діяльності Д. Вишневецького, П. Конашевича-Сагайдачного, К. Косинського, С. Наливайка
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
Розділ III. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ середини XVII ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	<p>Початок Національно-визвольної війни. Богдан Хмельницький. Переможні битви 1648 р. Розгортання Національно-визвольної війни 1649 –1653 рр. Молдавські походи. Гетьманщина наприкінці 1653 р. Утворення козацької держави – Війська Запорозького. Політичний та адміністративно-територіальний устрій. Зовнішня політика. Соціально-економічне життя.</p> <p>Практичне заняття. Історичні джерела про Військо Запорозьке в системі міжнародних відносин.</p> <p>Військо Запорозьке і Московське царство.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає дати основних битв Національно-визвольної війни, укладення українсько-російського договору 1654 р.; ● показує на карті напрямки походів українського війська у 1648 –1657 рр., місця основних битв, територію козацької держави – Війська Запорозького та її сусідів; ● пояснює і застосовує поняття: «генеральна військова та старшинська ради», «Гетьманщина», «гетьман», «генеральна старшина», «універсал», «полк», «сотня»; ● висловлює судження щодо діяльності Б. Хмельницького; ● описує перебіг подій в Переяславі 1654 р., роль Богдана Хмельницького в розбудові Гетьманщини;
	<p>Українсько-російський договір 1654 р. Переяславська рада. Воєнно-політичні події 1654 – 1657рр.</p> <p>Практичне заняття. Богдан Хмельницький як людина та історичний діяч</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● наводить приклади змін в адміністративно-територіальному устрої та соціально-економічному становищі українських земель після утворення козацької держави; взаємовідносин Війська Запорозького з державами-сусідами; ● визначає причини, сутність та наслідки Національно-визвольної війни українського народу, українсько-російського договору 1654 р.; ● характеризує роль найбільших битв війни в розгортанні національно-визвольної боротьби, умови Зборівського та Білоцерківського договорів, роль гетьмана й особливості здійснення влади в козацькій державі; ● порівнює причини, перебіг та наслідки Національно-визвольної війни українського народу з європейськими революціями у Нідерландах та Англії наприкінці XVI – у XVII ст.
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
Розділ IV. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ 50-х рр. XVII – на початку XVIII ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
8	<p>Початок Руїни. Іван Виговський. Гадяцька угода. Андрусівська угода.</p> <p>Правобережна Гетьманщина.</p> <p>Петро Дорошенко.</p> <p>Турецький протекторат.</p> <p>Чигиринські походи.</p> <p>Лівобережна Гетьманщина: політика гетьманів.</p> <p>Іван Самойлович.</p> <p>Козацькі полки Слобожанщини.</p> <p>Чортомлицька Січ.</p> <p>Іван Сірко.</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Між конфліктом та спробами єдності: українське суспільство другої половини XVII ст.</p> <p>Внутрішня та зовнішня політика Івана Мазепи.</p> <p>Українське бароко: архітектура та образотворче мистецтво. Розвиток освіти. Україна в подіях Північної війни. Пилип Орлик.</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Українські історичні пісні, думи та козацькі літописи XVII–XVIII ст. як історичні джерела</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає дати укладення гетьманськими урядами угод з Польщею і Московією, міждержавних угод, що стосувалися українських земель; роки правління гетьманів Лівобережної та Правобережної Гетьманщини; діячів культури, причини заселення Слобідської України; ● показує на карті території, підвладні гетьманам Лівобережної та Правобережної України; території, що перебували під контролем Росії, Османської імперії, Речі Посполитої; напрямки найважливіших воєнних походів, центри полків Лівобережної Гетьманщини і Слобідської України; ● пояснює і застосовує поняття: «Руїна», «Лівобережна Гетьманщина», «Слобожанщина», «Чортомлицька Січ»; «козацьке бароко», «козацькі літописи», «Малоросія»; ● розпізнає та описує пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва; ● наводить приклади заходів гетьманів, спрямованих на захист державних прав Гетьманщини та розбудови української культури;
		<ul style="list-style-type: none"> ● характеризує особливості внутрішньої і зовнішньої політики гетьманів Лівобережної та Правобережної Гетьманщини, зміст політичних угод щодо українських земель, основні положення Конституції Пилипа Орлика; ● адміністративно-політичний устрій Слобідської України та Лівобережної Гетьманщини; роль Запорозької Січі в історії України другої половини XVII ст., особливості розвитку та досягнення культури; ● визначає причини, сутність та наслідки підписання Гадяцького і Андрусівського договорів, «Вічного миру», Бахчисарайського договору;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		<ul style="list-style-type: none"> • висловлює судження щодо діяльності І. Виговського, Ю. Хмельницького, І. Брюховецького, П. Дорошенка, І. Самойловича, І. Сірка, І. Мазепи, П. Орлика
1		Узагальнення
1		Тематичне оцінювання
Розділ V. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ у 20–90-х рр. XVIII ст.		
8	<p>Полікультурний характер українського суспільства. Церковна еліта, козацька старшина, рядові козаки, селяни Гетьманщини. Шляхта й міщани Речі Посполитої. Освіта в Речі Посполитій та Російській імперії. Г. Сковорода. Архітектура та образотворче мистецтво. Останні гетьмани: Данило Апостол, Кирило Розумовський. Остаточна ліквідація гетьманства та решток автономного устрою Гетьманщини. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Нова (Підпільненська) Січ. Остаточна ліквідація Січі. Петро Калнишевський.</p> <p>Практичне заняття. Російсько-турецькі війни кінця XVIII століття та їх вплив на Україну. Ліквідація Кримського ханства Правобережна Україна та західноукраїнські землі. Поділи Речі Посполитої та українські землі.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає дати остаточної ліквідації гетьманства і Запорозької Січі, поділів Речі Посполитої, закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України; останніх гетьманів і роки їх правління, ватажків гайдамацького й опришківського рухів, діячів культури та церкви; • показує на карті територіальні зміни, що відбулися внаслідок поділів Польщі, ліквідації козацького адміністративно-територіального устрою в Лівобережній Україні, Слобожанщині, на території Вольностей Війська Запорозького; • пояснює і застосовує поняття: «гайдамаки», «опришки», «паланки», «Коліївщина», «Малоросійська колегія»; • описує адміністративно-територіальний устрій запорозьких земель та їхнє господарське освоєння; • розпізнає та описує пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва; • характеризує соціально-політичне й економічне становище українських територій, внесок Києво-Могилянської академії в освіту та науку; особливості розвитку та досягнення культури; зміни соціального стану основних верств населення;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Практичне заняття. Гайдамаки в історичних джерелах та літературних творах: героїзація руху в народній свідомості</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● наводить приклади заходів козацької старшини Гетьманщини, спрямованих на відновлення державництва України, розвитку освіти та науки; ● визначає причини, сутність та наслідки остаточної ліквідації царським урядом гетьманського уряду та Запорозької Січі, розгортання гайдамацького руху на Правобережжі; ● висловлює судження щодо діяльності П. Полуботка, Д. Апостола, К. Розумовського, П. Калнишевського, Г. Сковороди, С. Яворського, Ф. Прокоповича
1	Історія рідного краю	
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
1	<p>Узагальнення до курсу: «Україна у XVI – XVIII ст. Здобутки та втрати козацької доби»</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає хронологічні межі та періодизацію Раннього Нового часу; ● дає характеристику історичних діячів, які були причетні до значущих подій, явищ і процесів в історії України XVI–XVIII ст.; ● порівнює їх з основними процесами та тенденціями розвитку європейських країн; ● характеризує особливості козацької доби та оцінює роль козацтва в історії України
1	Резерв	

9 клас

Курс історії України подає виклад подій, явищ і процесів, що відбувалися на українських землях упродовж «довгого» XIX ст., і має на меті сформувати в учнів знання та розуміння особливостей розвитку українських земель у складі Російської й Австрійської імперій, проявів модернізації та їх впливу на економічне, соціально-політичне, культурне і повсякденне життя населення України. Особливу увагу в курсі історії України приділено становленню й розвитку суспільно-політичної думки на теренах українських земель та різноманітності політичних проектів щодо подальшого розвитку українського суспільства.

Зміст курсу всесвітньої історії для 9 класу структурований за проблемно-тематичним принципом. Курс має сприяти виробленню в учнів власного ставлення до змін у житті та світогляді людей у другий період Нового часу – епоху революцій, появи нових ідеологій, становлення модерного суспільства з його соціально-політичними та соціально-економічними структурами – і підготувати до розуміння витоків XX ст. Матеріал курсу всесвітньої історії зосереджений на подіях, явищах, процесах, що були характерними для європейських суспільств зазначеного періоду. Історія Західної та Центрально-Східної Європи подається відповідно до обраних проблем, а не за традиційним країнознавчим підходом.

Головними змістовими лініями цього курсу є «людина – світ уявлень та ідей», «людина – влада», «людина – суспільство», «людина – світ речей».

Більше уваги приділяється створенню навчальних ситуацій, за яких учні можуть самостійно працювати з добірками історичних джерел, шукати й аналізувати історичну інформацію, оцінювати значення, наслідки та вплив таких історичних процесів, як модернізація, формування сучасних націй, державних і політичних структур сучасного типу, революція, зростання ролі освіти і науки, головні ідейно-політичні течії епохи, порівнювати явища і тенденції історії європейських країн та України у ХІХ ст., визначати роль історичних осіб, характеризувати повсякденне життя та духовний світ людини Нового часу тощо.

Важливим є опанування учнями таких складних умінь, як визначення причин, сутності та наслідків подій, явищ і процесів на українських землях та інших країнах, їх характеристика та порівняння, й формування вмій аргументованого висловлювання власної думки і позиції в усній та письмовій формах.

Всесвітня історія

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ</p> <p>Цивілізаційна спадщина європейської історії на кінець ХVІІІ ст. Ранній Новий час, його ідеї, здобутки, виклики. Основні риси «старого порядку».</p> <p>ВСТУП</p> <p>Характеристика хронологічних меж курсу. Поняття модернізації, революції, нації, модерної держави. Характеристика джерел історії модерного часу</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі та періодизацію історії раннього Нового часу; • пригадує і називає значущі події, явища та процеси з історії Європи та світу в ХV–ХVІІІ ст. та причетних до них історичних осіб, зіставляє їх у часі та просторі; • наводить приклади різних типів джерел з історії ранньомодерного і модерного суспільства; • називає хронологічні межі Нового часу
Розділ І. ЄВРОПА ВІД ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ до середини ХІХ ст.		
8	<p>Велика французька революція кінця ХVІІІ ст. Від конституційної монархії до Республіки. Від якобінської диктатури до Консульства та Імперії Наполеона. Наполеонівські війни та їх наслідки. Вплив Великої Французької революції та політики Наполеона на розвиток європейських країн.</p> <p>Практичне заняття. Еволюція соціально-</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає хронологічні межі та пояснює періодизацію Великої французької революції; • показує на карті перебіг наполеонівських війн; • пояснює і застосовує поняття «буржуазна революція», «праві та ліві», «болото», «якобінська диктатура»; «промислова революція», «модернізація», «громадянські права»; • наводить приклади змін у повсякденному житті європейців у першій половині ХІХ ст.;

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	політичних ідей у ході революції: від «Декларації прав людини і громадянина» до «Громадянського кодексу» Наполеона	
	<p>Промислова революція в Західній Європі та її наслідки. Причини нерівномірного розвитку різних країн. Становлення соціальної структури модерного суспільства. Становище і спосіб життя різних соціальних груп. Зміни у повсякденному житті.</p> <p>Практичне заняття. Як промислова революція змінила суспільство і спосіб життя різних верств населення</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● характеризує соціальну структуру модерного європейського суспільства першої половини XIX ст., становище і спосіб життя різних соціальних груп; ● визначає причини, сутність і наслідки політичних та соціально-економічних змін у Франції з 1789 до 1815 р., промислової революції в Західній Європі та нерівномірності соціально-економічного розвитку різних країн; ● висловлює судження щодо ідей європейського Просвітництва, основних положень «Декларації прав людини і громадянина» та «Громадянського кодексу» Наполеона, діяльності історичних діячів, ролі насильства в революції
1		Узагальнення
1		Тематичне оцінювання
Розділ II. НОВІ ІДЕОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ в другій половині XIX ст.		
10	<p>Практичне заняття. Еволюція ідеї нації: від романтичного націоналізму до «Весни народів». Дж. Мадзіні. Революції 1848 – 1849 рр.: особливості та наслідки. Соціальні, політичні й національні чинники у «Весні народів».</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● пояснює і застосовує поняття «Весна народів», «слов'янські будителі», «національна держава», «нація», «громадянська війна», «парламентська реформа», «чартистський рух», «робітничий рух», «соціал-демократія»; ● характеризує сутність основних ідейних течій епохи (лібералізм, консерватизм, соціалізм, марксизм, націоналізм);

К-ст Ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>Національний рух слов'янських народів у країнах Центральної, Південної та Східної Європи. Становлення національних держав. Об'єднання Італії та Німеччини. Джузеппе Гарібальді, Отто Бісмарк.</p> <p>Громадянська війна і Реконструкція в США. Авраам Лінкольн.</p> <p>Формування двопартійної системи (оглядово).</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Політико-ідеологічні течії XIX ст. та їх витоки. Лібералізм і консерватизм.</p> <p>Політичні зміни та конституційні процеси в Європі.</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Радикалізація політичних рухів. Соціалістична ідея. Марксизм.</p> <p>«Великі» реформи 1860–1870 рр. у Росії. Олександр II. Доба Мейдзі в Японії (оглядово)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● аналізує причини появи і роль основних ідейних течій епохи в житті суспільства, становлення національних держав та їх особливості, політичні процеси в XIX ст., їх значення; ● наводить приклади та порівнює революційний й еволюційний шлях розвитку провідних країн у XIX ст.; ● характеризує та висловлює судження щодо поглядів і діяльності історичних осіб; ● синхронізує події, явища і процеси європейської історії та історії України; ● пояснює взаємовпливи європейських та українських політичних та соціально-економічних процесів; ● оцінює значення та наслідки революцій 1848–1849 рр., становлення національних держав у Європі в XIX ст., Громадянської війни у США, реформ у Російській імперії 1860–1870 рр.
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
Розділ III. УТВЕРДЖЕННЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА (кінець XIX – початок XX ст.)		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	<p>Науково-технічна рево-люція наприкінці XIX —на початку XX ст. та її вплив на суспільство.</p> <p>Індустріалізація. Монополії. Типи (ешелони) модернізації. Особливості розвитку провідних країн на зламі XIX—XX ст.</p> <p>Практичне заняття. Зміни у житті і побуті в епоху науково —технічної революції.</p> <p>Завершення утворення колоніальних імперій та початок боротьби за переділ світу. Міжнародні відносини від франко-пруської війни до створення військово-політичних блоків.</p> <p>Зміни цінностей європейської цивілізації. Модерн як новий погляд на культуру і мистецтво.</p> <p>Практичне заняття. Нові явища в житті суспільства (обов'язкова освіта, емансипація, зародження масової культури — кінематографа)</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● показує на карті колоніальні імперії та їх володіння, військово-політичні союзи наприкінці XIX — на початку XX ст.; ● пояснює і застосовує поняття «науково-технічна революція», «індустріалізація», «монополія», «типи (ешелони) модернізації», «міграція», «колоніальна імперія», «військово-політичний союз», «емансипація», «модерн», «масова культура»; ● аналізує і характеризує досягнення НТР наприкінці XIX — на початку XX ст., зміни в житті та світогляді людей в епоху науково-технічної революції, їх причини, прояви, наслідки, міжнародні відносини в другій половині XIX — на початку XX ст.; ● пояснює і порівнює причини відмінності в темпах модернізаційних процесів у різних регіонах, особливості розвитку провідних країн у зазначений період; ● визначає сутність змін цінностей європейської цивілізації наприкінці XIX — на початку XX ст.; ● висловлює судження щодо змін у житті і світогляді людей наприкінці XIX — на початку XX ст.
1	Узагальнення. Тематичне оцінювання	
1	<p>Узагальнення до курсу: «Основні ідеї, здобутки, виклики «довгого» XIX ст.»</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● пояснює хронологічні межі періоду; ● називає і характеризує основні тенденції суспільно-політичного та економічного розвитку, цивілізаційні здобутки європейського суспільства від Великої французької революції до початку XX ст.; ● висловлює судження щодо значення «довгого» XIX ст. у подальшому розвитку європейської цивілізації
2	Резерв	

Історія України

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	<p>ПОВТОРЕННЯ</p> <p>Ранньомодерний період історії України: основні події, постаті, тенденції розвитку. Історія України – складова європейської історії Нового часу.</p> <p>ВСТУП</p> <p>Особливості розвитку українських земель у XIX – на початку XX ст. Джерела з історії України XIX – початку XX ст. Особливості формування української модерної нації</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● хронологічно зіставляє процеси, що відбувалися на землях України, із загальноєвропейськими тенденціями історичного розвитку ранньомодерного періоду; ● показує на карті території розселення українців та територіальні зміни наприкінці XVIII – на початку XIX ст.; порівнює їх із сучасними кордонами України; ● називає особливості розвитку українських земель у XIX – на початку XX ст. та види джерел з історії України цього періоду
Розділ І. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ А ВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.		
7	<p>Україна в контексті міжнародних відносин початку і середини XIX ст. Україна в російсько-французькій війні 1812 р. Адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ українських земель. Політика імперських урядів щодо України. Повсякденне життя. Архітектура та образотворче мистецтво.</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Полікультурний характер українського суспільства</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає час входження українських історико-географічних регіонів до складу Австрійської та Російської імперій; ● показує на карті українські землі в межах цих імперій і порівнює політико-адміністративний устрій українських земель у складі Російської імперії та Австрійської монархії; ● пояснює і застосовує поняття: «промисловий переворот», «губернія», «генерал-губернаторство», «класицизм»;
	<p>Криза кріпосницького господарювання. Початок промислового перевороту на українських землях. Зміни в соціальній структурі суспільства. Міста. Внутрішня торгівля.</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Економічне становище та повсякденне життя населення підросійської та підавстрійської України</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● описує становище населення і повсякденне життя українців та іншоетнічних груп у складі Російської та Австрійської імперій; ● наводить приклади гальмування кріпацтвом економічного розвитку України; початку промислового перевороту, етнічного й конфесійного розмаїття населення; ● розпізнає та описує пам'ятники архітектури й образотворчого мистецтва; ● характеризує полікультурність українського суспільства, соціально-економічний розвиток українських земель, реформи Марії-Терезії та Йосифа II, соціальну структуру суспільства і повсякденне життя українців під владою Росії та Австрії
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ II. УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.		
7	<p>«Енеїда» Івана Котляревського.</p> <p>Початок українського національного руху: збирання народних пісень. Михайло Максимович. Перемишльський культурно-освітній осередок. Закарпатські та буковинські «будителі народу».</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає час діяльності «Руської трійці», Кирило-Мефодіївського товариства, виходу друком книжок, що започаткували українське національне відродження, а також діячів українського руху – етнографів, фольклористів, істориків, громадських і церковних діячів, їхні твори;
	<p>Практичне заняття.</p> <p>Українські історичні пісні як чинник формування національної історичної пам'яті.</p> <p>Українське питання у програмах російських декабристів. Польське повстання 1830 р. і Правобережна Україна. «Руська трійця». Маркіян Шашкевич. Тарас Шевченко, його «Кобзар».</p> <p>Кирило-Мефодіївське братство. Микола Костомаров.</p> <p>Революція 1848 –1849 рр. Національний рух у західноукраїнських землях. Головна руська рада 1848 р.</p> <p>Практичне заняття.</p> <p>Українське «національне відродження» в контексті європейської історії середини XIX ст.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● пояснює і застосовує поняття: «історична пам'ять», «українське національне відродження», «національна ідея», «перший – академічний (науковий) – етап національного відродження»; ● описує перебіг національного руху в західноукраїнських землях під час революції 1848 – 1849 рр. в Австрійській імперії; ● наводить приклади впливу на Україну російського та польського суспільних рухів, утвердження ідеї національного відродження України в слов'янському світі в програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства; ● характеризує зміст і значення «Енеїди» І. Котляревського, «Русалки Дністрової», «Малоросійських пісень...» М. Максимовича, програмні засади та діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, роль «Кобзаря» Т. Шевченка у становленні української національної ідентичності; ● визначає причини, сутність та наслідки першого етапу націо-нального відродження на землях підросійської та підавстрійської України, національного руху на західноукраїнських землях під час революції 1848 – 1849 рр. в Австрійській імперії; ● порівнює процеси національного відродження в українських землях та в європейських країнах;
		<ul style="list-style-type: none"> ● висловлює судження щодо діяльності І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Максимовича, М. Шашкевича, Я. Головацького, П. Куліша, М. Костомарова, І. Срезневського
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
Розділ III. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ в середині XIX – на початку XX ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	<p>Селянська реформа в Австрійській (1848 р.) та в Російській (1861 р.) імперіях.</p> <p>Капіталізація та ринкові відносини в аграрному секторі. Столипінська аграрна реформа.</p> <p>Особливості модернізації економіки в українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Розвиток промисловості. Транспортне сполучення</p> <p>Торгівля. Трудова еміграція. Зміни в соціальній структурі суспільства.</p> <p>Українські землі в міжнародних відносинах та геополітичних планах європейських держав.</p> <p>Практичне заняття. Суперечливі процеси модернізації повсякденного життя</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● називає роки ліквідації кріпацтва на українських землях, Столипінської аграрної реформи, спорудження перших залізниць, створення перших монополій; ● пояснює основні тенденції модернізації українського суспільства, причини трудової міграції українців; ● наводить прізвища відомих українських та іноземних підприємців; ● пояснює і застосовує поняття: «буржуазія», «робітництво», «інтелігенція», «трудова еміграція», «монополія», «меценат»; ● описує суперечливий характер явищ і процесів модернізації повсякденного життя українців, зокрема становище робітництва та селян; ● визначає причини, сутність та наслідки селянських реформ 1848 та 1861 рр. та Столипінської аграрної реформи;
	Українські підприємці-благодійники. Родини Симиренків, Терещенків та Харитоненків	<ul style="list-style-type: none"> ● характеризує соціальні та економічні зрушення в українських землях, зокрема розвиток промисловості; міжнародної й міської торгівлі (ринки, ярмарки), зміни в соціальному складі населення України; сутність «українського питання» у міждержавних відносинах європейських держав; ● висловлює судження щодо діяльності українських підприємців-благодійників; ● наводить приклади регіональної спеціалізації промисловості, обезземелення селян після селянських реформ, добродійної діяльності підприємців та купців у містах, розширення сфери застосування найманої праці, зростання кількості найманого робітництва, змін у транспортному сполученні
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
Розділ IV. НАЦІОНАЛЬНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ РУХИ у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
9	<p>Польське повстання 1863 р. і «хлопоманство». Громадський рух. Діяльність Київської та інших громад. Володимир Антонович. Реакція імперської влади Росії на розвиток українського руху. Народовці. Москвофіли. Товариство «Просвіта»</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає час створення Київської громади; роки ухвалення Валувєвського циркуляра та Емського указу і створення перших українських політичних партій та діячів українського руху;
	<p>Політика «нової ери». Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка. Український соціалізм: Михайло Драгоманов і галицькі радикали. Іван Франко. Братство тарасівців. Зародження партійного життя в Галичині. Українське представництво в Галицькому сеймі та Австрійському парламенті. Партійний рух у Наддніпрянській Україні. Марксистські ідеї в Україні. Політизація українського руху в умовах Російської революції 1905 – 1907 рр. Українська громада в Державній думі. Михайло Грушевський.</p> <p>Практичне заняття. Українська політична думка: між федералізмом і самостійністю</p>	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює і застосовує поняття: «москвофільство», «громадівський рух», «народовці», «Просвіта», «космополітизм», «лібералізм», «соціалізм», «консерватизм», «марксизм», «політичні партії», «другий – культурницький (українофільський) – етап національного відродження», «третій – політичний – етап національного відродження»; • наводить приклади впливу модерних європейських ідеологій на суспільно-політичні погляди українських громадських та політичних діячів, діяльності Старої громади і галицьких народовців, розгортання масового українського національного руху та діяльності перших політичних партій у Галичині й Наддніпрянській Україні, піднесення українського національного руху в умовах Російської революції 1905–1907 рр.; • аналізує і характеризує політику російської влади в українському питанні; • характеризує основні погляди та напрями діяльності представників різних політичних рухів на території України; • діяльність Південно-Західного відділу Російського географічного товариства; діяльність Братства тарасівців та перших політичних партій, української громади в Державній думі Росії;
		<ul style="list-style-type: none"> • визначає причини, сутність та наслідки другого і третього етапів національного відродження на землях підросійської та підавстрійської України, «новоєрівської» політики народовців, ухвалення російським царом Валувєвського циркуляра й Емського указу; • висловлює судження щодо діяльності В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського
1		Узагальнення
1		Тематичне оцінювання
Розділ V. ОСВІТА, НАУКА, МИСТЕЦЬКА КУЛЬТУРА Й ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ в середині ХІХ – на початку ХХ ст.		

К-ст ь год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	<p>Вплив процесів модернізації на суспільне життя. Нова система освіти. Університети як основні центри розвитку науки. Видатні вчені. Український професійний театр. Родина Тобілевичів.</p> <p>Практичне заняття. Українські культурні та наукові діячі й українська національна ідея. Українська романтична і реалістична школа живопису. Модерн у малярстві. Стилiзація та модерн в архітектурі. Зміни в міській та сільській забудові. Масова забудова міст.</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає роки та міста заснування університетів, типи навчальних закладів, діячів науки і культури; • пояснює і застосовує поняття: «емансипація», «фемінізм», «романтизм», «реалізм», «український стиль», «стиль модерн»; • розпізнає та описує пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва; • наводить приклади досягнень науки та культури, живопису й архітектури різного стилю, навчальних закладів різних форм та типів;
	<p>Практичне заняття. Вплив процесів модернізації на повсякденне життя та світогляд населення України</p>	<ul style="list-style-type: none"> • характеризує зміни в повсякденному житті населення та світовідчутті людини, пов'язані з модернізацією, у міській і сільській забудові, досягнення в природничих, точних та гуманітарних науках, медицині, в становленні українського професійного театру; • визначає причини, сутність та наслідки модернізаційних процесів у суспільному житті у загально-європейському контексті; • висловлює судження щодо діяльності І. Пулюя, І. Мечникова, М. Лисенка, Ф. Вовка, О. Потебні, М. Садовського, М. Пимоненка, С. Васильківського
1	Узагальнення	
1	Тематичне оцінювання	
1	Історія рідного краю	
1	<p>Узагальнення до курсу: «Україна у XIX – на початку XX ст.: суспільні зміни та нові ідеї»</p>	<p>Учень/ учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • називає і характеризує основні тенденції розвитку українського суспільства у XIX – на початку XX ст., особливості модернізаційних процесів; • порівнює економічні, соціальні й політичні процеси в українських землях та в країнах Європи; • оцінює роль «довгого» XIX ст. для подальшого розвитку України
1	Резерв	

ПРОГРАМУ УКЛАЛИ:

Пометун О. І., завідувачка лабораторії Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор (керівник робочої групи);

Атамась О. В., вчитель історії ліцею «Наукова зміна» м. Києва;

Власов В. С., старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук;

Гаврилюк Ж. М., вчитель історії гімназії «Діалог» м. Києва кандидат педагогічних наук;

Євтушенко Р. І., головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України;

Комаров Ю. С., вчитель історії ліцею «Лідер» №171 м. Києва;

Костюк І. А., методист Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Ладиченко Т. В., завідувачка кафедри методики навчання історії, суспільно-політичних дисциплін та гендерної рівності Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;

Малієнко Ю. Б., старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, вчитель гімназії «Троещина»;

Ставнюк В. В., завідувач кафедри історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор;

Ткаченко В. В., головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, доктор історичних наук, професор;

Тимченко А. І., завідувачка міського методкабінета м. Джанкоя Автономної Республіки Крим, вчитель історії школи-комплексу.